

INSTITUT PRO EVROPSKOU POLITIKU
EUROPEUM
INSTITUTE FOR EUROPEAN POLICY

Česká debata o perspektivách členství Turecka a Ukrajiny v EU

David Král

Institut pro evropskou politiku EUROPEUM

2006

1. Úvod

Otázka dalšího rozšíření EU zůstala součástí agendy i po rozšíření EU “velkým třeskem” v květnu 2004. Zatímco v přistupujících zemích se veškeré úsilí soustřeďovalo na splnění podmínek pro vstup do tohoto exkluzivního klubu, ve veřejné debatě nezbylo příliš prostoru k diskusi o dalších krocích v politice rozšíření EU, včetně otázky, které země by měly být vzaty v potaz pro přistoupení a jaké jsou zájmy nových členských zemí EU, včetně České republiky, v tomto procesu.

Tato studie se zaměří na zkoumání českých postojů k perspektivě členství v Evropské unii ve vztahu ke dvěma zemím: Turecku a Ukrajině. Bude se zabývat postoji politické reprezentace, včetně postojů politických stran, vlády a Ministerstva zahraničních věcí, stejně jako dalších vládních institucí. Dále se pokusí nastínit, jak byla uvedená otázka pokryta v médiích, především v kvalitním názorotvorném tisku. Bude rovněž analyzovat, jaké další zájmové skupiny figurují v tomto procesu, zvláště v oblasti neziskového sektoru, a jaký mohou mít vliv na formování veřejné debaty.

Z metodologického hlediska staví studie na několika základních zdrojích informací. Prvním z nich jsou různé vládní a nevládní dokumenty, věnující se otázce dalšího

rozšíření a specificky pak otázkám přistoupení Turecka a Ukrajiny. Spolu s nimi byla jako podklad studie použita veřejná vyjádření nebo rozhovory s různými činiteli v hlavních médiích (rozhlas, televize, tisk). Ve výzkumné fázi byly rovněž provedeny rozhovory s nejrůznějšími činiteli v procesu dalšího rozšíření (politici, úředníci, akademici, zástupci neziskového sektoru). Dalším významným zdrojem poznání pak bylo mediální pokrytí uvedených otázek, zvláště v názorotvorném tisku.

2. Obecný přehled českých postojů k dalšímu rozšíření EU

Obecně je možno říci, že česká politická reprezentace (stejně jako veřejné mínění) se staví k otázce dalšího rozšíření EU pozitivně. V tomto smyslu panuje i konsensus mezi současnou středo-levicovou vládní koalicí, sestávající z ČSSD a dvou menších stran – KDU-ČSL a Unie svobody, a opozicí, ve které je ODS a KSČM. To může být vysvětleno několika hledisky.

Zaprvé, Česká republika je v EU nováčkem. Donedávna byla země v pozici, kdy klepala na dveře EU. Nyní, když je jejím členem, převládá stále pocit, že není uvnitř dostatečně dlouho, aby přesvědčovala své občany, že dveře by měly zůstat uzavřeny pro ty, kteří chtějí vstoupit po ní. Zvláště v současné vládní koalici panuje idealistické přesvědčení, že hnacím motorem evropské integrace je idea sjednocení Evropy, která počala francouzsko-německým usmířením po Druhé světové válce a jejíž naplňování pokračuje po konci Studené války integrací postkomunistických zemí do EU. Existuje pocit solidarity se zeměmi mimo EU, které touží vstoupit do klubu, motivovaný stejným právem těchto zemí na prosperitu, které se dostává členům Unie.

Příslib členství v EU je rovněž považován za klíčový pro stabilizaci sousedství Unie. Pořád existuje hluboko zakořeněná představa střední Evropy jako nárazníkové zóny. Vzhledem k tomu, že Česká republika ovšem sousedí pouze se členskými státy, se mohou problémy sousedních států EU z Prahy jevit jako více odtažité než při pohledu z Varšavy nebo Rigy.

Další motiv obecné podpory dalšího rozšíření vychází z vlastní transformační zkušenosti ČR. Všeobecně je přijímána představa, že právě vidina členství v EU pomohla realizovat mnohé vnitřní reformy daleko rychleji než za jiných okolností. Taktika cukru a biče, praktikovaná Evropskou unií za účelem zrychlení reformního procesu v okolních zemích, je obecně pokládána za nesmírně silný prostředek pro vytvoření přátelského sousedství Unie a k připodobnění těchto zemí členskými státy. V tomto bodě již ovšem panuje daleko menší konsensus. Zatímco uvedený argument je přijímán současnou středově-levicovou koalicí, hlavní opoziční strana – ODS – vystupuje z daleko “suverenističtější” pozice. Ačkoli podporuje členství v EU (i s ohledem na silně proevropskou voličskou základnu), v průběhu přístupových rozhovorů často z úst jejích představitelů zazněla kritika EU z hlediska neospravedlnitelné diferenciací mezi kandidátskými zeměmi, přílišné regulace mající za následek přiškrcení ekonomického růstu nebo liberálních reforem. Mnohé z těchto argumentů mohou souviset s tím, že ODS byla v opozici po celou dobu přístupových rozhovorů (tedy od r. 1998 dále). Do jaké míry tato rétorika v ODS přetrvá po tom, co se stane vládní stranou (pravděpodobně v roce 2006) ještě není možno odhadnout. Pokud jde o komunisty, jejich postoje vůči dalšímu rozšíření prozatím nejsou příliš známy, protože nejsou jasně veřejně artikulovány. Z výroků hlavních představitelů KSČM lze usuzovat, že Evropská unie je vnímána opačně než v případě ODS, tj. jako kapitalistický projekt, sloužící jako kanál, jehož prostřednictvím síly globalizace nakonec pohltnou Evropu.

Za zmínku stojí rovněž motivy pro podporu dalšího rozšíření v jednotlivých politických stranách. Pro sociální demokracii (a do značné míry i pro KDU-ČSL) lze podporu vysvětlit hlavní argumentační linií přijatou evropskými sociálně-demokratickými stranami: souvisí se zmiňovaným ideálem evropského sjednocení, šíření stability a prosperity na evropském kontinentu a tudíž vytvářením bezpečného domova pro všechny (Robert Kagan by tuto argumentaci zřejmě ztotožnil s kantovskou ideou věčného míru). I v tomto směru ovšem panuje jedna zásadní obava: ČSSD leží na srdci rovněž další prohlubování evropské integrace, včetně prohlubování směrem k politické unii. V této souvislosti může další rozšíření zbrzdit politickou integraci, která bude obtížnější za účasti většího množství zemí. Tato představa již byla

reflektována v dokumentu „Koncepce českých priorit v Evropské unii“ (vnitřní dokument Ministerstva zahraničních věcí), který uvádí, že ČR podporuje další rozšíření EU, pokud neohrožuje další pokrok evropské integrace. Tato otázka se stává zvláště relevantní v souvislosti s nedávným neúspěchem referend o Ústavní smlouvě EU ve Francii a Nizozemí, a panuje obava, že poprvé v historii se Evropská unie nebude schopna rozšířit a prohloubit zároveň. Proto nadšení ČSSD pro další rozšíření může polevit v případě přetrvávající krize uvnitř EU.

Postoj ODS vůči dalšímu rozšíření připomíná diskurs britských konzervativců. Pohlíží totiž na rozšíření jako na způsob rozmělnění projektu evropské integrace. Tudiž motiv, který může potenciálně snížit nadšení ČSSD pro podporu dalšího rozšíření je přesně důvod, proč jej ODS tak vehementně prosazuje. ODS vidí další politickou integraci jako nemožnou s větším množstvím zemí v Unii, zvláště pokud se jedná o velké a relativně chudé země jako je Ukrajina nebo Turecko. To znamená, že v tomto případě by Evropská unie zůstala čistě ekonomickým celkem, dokonce ještě možná ve volnější podobě než ji známe dnes, nebo by alespoň musela nalézt větší flexibilitu ve smyslu existence různých skupin zemí, úžeji se integrujících v určitých oblastech (v integrační teorii hovoříme o tzv. soustředných kruzích).

V neposlední řadě je nutno vzít v potaz stanovisko Václava Klause, současného prezidenta České republiky. Přestože má pouze velmi omezený vliv na utváření české vládní pozice vůči dalšímu rozšíření EU, nelze opomíjet jeho vliv na veřejné mínění. Klaus zůstává politikem, kterému Češi důvěřují nejvíce - v červenci 2005 se těšil důvěře 74% občanů ČR. Je nesmírně šikovný v nastolování veřejné debaty provokativním způsobem. Tak tomu bylo i v případě rozšíření, kdy prohlásil, že EU by měla zahrnovat takové země, jako je Maroko nebo Kazachstán. Jeho názory na rozšíření EU korelují s názorem ODS (Klaus je neustále čestným předsedou ODS, i když do každodenního chodu strany již nezasahuje). Klausovy představy o EU, vycházející z thatcherovského diskursu, zahrnují přeměnu EU na celek bez vnitřních hranic, ale zároveň bez nadnárodního regulačního a institucionálního mechanismu.

Postoje ČSSD, KDU-ČSL a ODS budou s největší pravděpodobností určovat jakoukoli oficiální českou pozici k dalšímu rozšíření EU v budoucnosti. Postoje

dalších dvou parlamentních stran – Unie svobody (US) a KSČM jsou ztěží předvídatelné, jelikož prozatím nejsou veřejně artikulovány. Podle současných průzkumů veřejného mínění ovšem Unie svobody neuspěje ve volbách do Sněmovny v červnu 2006, a není jisté, zda vůbec na české politické scéně přežije¹. Pokud jde o komunisty, jsou ve víceméně stálé izolaci, a je dost nepravděpodobné, že vstoupí do jakékoli budoucí koaliční vlády. Navíc podle posledních průzkumů jejich preference klesají, s tím, že ČSSD odlákala část jejich voličů².

Závěrem je možno říci, že postoj české politické reprezentace vůči dalšímu rozšíření EU připomíná „křehký konsensus“. Hlavní političtí činitelé sice rozšíření podporují, ovšem jejich motivy jsou značně odlišné. To souvisí se skutečností, že vidí politickou finalitu Evropské unie naprosto rozdílnou optikou. V závislosti na vnitřním vývoji v EU se současný konsensus ohledně dalšího rozšíření může velmi rychle rozpadnout.

V českém případě je rovněž potřeba zmínit skutečnost, že koncept dalšího rozšíření EU je geograficky rozlišen – různým potenciálním kandidátům je přikládána rozdílná priorita. Vzhledem k tomu, že existuje všeobecná politická vůle k dalšímu rozšiřování, hnací silou tohoto procesu je především Ministerstvo zahraničních věcí. Pro českou diplomacii je prioritou vstup zemí západního Balkánu, především Chorvatska (které již zahájilo přístupové rozhovory), ale i dalších zemí (Srbsko a Černá Hora, Bosna a Hercegovina, Makedonie a Albánie). Přestože Česká republika nezaujala tak silné stanovisko v otázce zahájení přístupových rozhovorů s Chorvatskem jako např. Slovensko, Maďarsko nebo Rakousko, toto bylo založeno na přesvědčení, že Chorvatsko skutečně plně nespolupracuje s Mezinárodním tribunálem pro zločiny v bývalé Jugoslávii (ICTY). Ilustruje to rovněž stále silně přítomný prvek idealismu v české diplomacii (dalším příkladem je česká politika vůči Kubě nebo Bělorusku). Zájem ČR o západní Balkán pramení z několika faktorů: jednak historické a kulturní vazby na jihoslovanské národy (které jsou silnější než v případě Ukrajiny nebo Turecka), historické reminiscence „Malé dohody“³, turistika (Chorvatsko je pro Čechy

---

¹ STEM: Stranické preference duben 2006, <http://www.stem.cz/clanek/1075>

² Ibis. Podpora ČSSD v dubnu 2006 21,3% a KSČM 13,3%

³ Dohoda mezi Československem, Rumunskem a Jugoslávií po První světové válce s cílem zamezit případnému rakousko-uherskému (a zvláště maďarskému) revizionismu

zdaleka nejvyhledávanější letní turistickou destinací)⁴, ale rovněž aktivita české diplomacie, pro níž je západní Balkán tradiční oblastí zájmu⁵.

Z hlediska rozšíření tedy můžeme očekávat úzkou spolupráci se zeměmi, které mají podobné geografické priority, tj. Slovensko, Maďarsko, Rakousko a Slovinsko. Turecko a Ukrajina, kterými se tato studie především zabývá, jsou pro Česko z hlediska rozšíření méně důležité. Pro českou diplomacii je ovšem Ukrajina významnější než Turecko.

Omezené zapojení české diplomacie ve vztahu k Ukrajině může být vysvětleno několika faktory. Prvním z nich je relativní vyprofilovanost Polska v této otázce. To snižuje angažovanost České republiky, která nemůže být vůči této zemi „tahounem“ politiky EU, a raději preferuje vytváření koalic s obdobně velkými nebo menšími zeměmi, jako je Rakousko, Maďarsko, Slovensko nebo Slovinsko. Zároveň se ovšem ani nezdá, že by Polsko vždy usilovalo o zapojení Visegrádských partnerů do svých iniciativ. Například prezident Kwaśniewski konzultoval své zapojení během volební krize na Ukrajině v prosinci 2004 primárně s lídry západoevropských zemí, avšak ne s visegrádskými zeměmi. Zároveň se některé dřívější polské iniciativy setkaly s velmi vlažnou podporou hlavních měst Visegrádu, ačkoli o ni Polsko usilovalo - zmínit můžeme například polský pracovní dokument pro Evropskou politiku sousedství, připravený ještě před vstupem jmenovaných zemí do EU.

Jelikož další rozšíření Unie prozatím není významnou součástí českého zahraničněpolitického diskursu, veškeré úsudky vztahující se k postojům veřejného mínění je třeba zkoumat s náležitou ostražitostí. Diskurs rozšíření je prozatím doménou politické reprezentace. Nejlepším zdrojem veřejného mínění ve vztahu k rozšíření v 25 členských zemích EU je Eurobarometr⁶. Pokud se podíváme na poslední průzkumy (prosinec 2004, červenec 2005 a prosinec 2005), můžeme vidět, že podpora pro další rozšíření v ČR je poměrně vysoká a pohybuje se kolem 65-

---

⁴ Podle odhadů v roce 2005 vycestovalo do Chorvatska zhruba 800,000 Čechů

⁵ V této souvislosti můžeme zmínit například jmenování Jiřího Dientsbiera (bývalého ministra zahraničních věcí) zvláštním zpravodajem OSN pro lidská práva v bývalé Jugoslávii, nebo česko-řeckou mírovou iniciativu před vojenským zásahem proti Jugoslávii v roce 1999

⁶ Viz Eurobarometr 62 (prosinec 2004), Eurobarometr 63 (červenec 2005) a Eurobarometr 64 (listopad 2005) s

66%, což z ní činí šestý stát s nejvyšší podporou pro tento fenomén v rámci evropské pětadvacítky. Obecněji je možno říci, že tato podpora je vyšší v nových členských zemích EU (NČS). V případě všech těchto zemí je podpora dalšího rozšíření vyšší, než činí průměr EU (tato průměrná podpora v EU-25 navíc poklesla z 53% v prosinci 2004 na 49% v prosinci 2005). Toto můžeme demonstrovat na konkrétních případech - zatímco v případě Chorvatska podporuje v NČZ vstup této země 70% obyvatel, v rámci bývalých 15 členských zemí činí podpora pouhých 47%. V případě Ukrajiny uvádějí průzkumy pro NČZ 57% podporu, zatímco v EU-15 pouhých 38%, v případě Bulharska 64% v NČZ oproti 45% v EU-15. Dalším zajímavým zjištěním je, že např. Chorvatsko se těší větší podpoře veřejného mínění (51%) než země, se kterými již byly podepsány přístupové smlouvy, tj. Bulharsko (48%) a Rumunsko (43%), a Ukrajina je pouze v těsném závěsu za Rumunskem (s podporou 42%)⁷. Turecko, jehož se tato studie dotýká, je z hlediska veřejného mínění zdaleka nejméně podporovaným kandidátem na členství v celé EU, přestože podpora jeho vstupu v NČZ je opět vyšší (38%) než v EU-15 (29%). Podle posledního průzkumu je proti vstupu Turecka 55% občanů EU, zatímco 31% jej podporuje.

Rozdíl v podpoře dalšího rozšíření v nových a starších členských zemích EU je tedy zřejmý. V tomto smyslu je tedy postoj české veřejnosti postojem "typické" nové členské země. Je ovšem nutno konstatovat rozdíl v podpoře vstupu bohatých nebo relativně prosperujících zemí (jako jsou země Evropského hospodářského prostoru (Norsko a Island), Švýcarsko, Chorvatsko) ve srovnání s podporou vstupu např. Turecka, Ukrajiny nebo Albánie. Jedním z důvodů podpory veřejného mínění v NČZ pro další rozšíření může být snaha odsunout vnější hranici EU dále, přenést odpovědnost za její ostrahu na další země, což povede k omezení nejrůznějších rizik, např. přeshraniční kriminality, ilegální migrace, nebo dokonce vojenských či environmentálních rizik. Všechny tyto argumenty jsou méně relevantní v případě České republiky, jelikož ta je již v současnosti uvnitř EU bez vnější hranice (tj. sousedí pouze se členskými státy). Navíc je možno tento argument obrátit, jak se tomu evidentně stalo před rozšířením v květnu 2004 ve (některých) starších členských

---

aktuálními údaji o podpoře pro rozšíření

⁷ Země považované za potenciální kandidáty v tomto průzkumu jsou následující: Švýcarsko, Norsko, Island, Chorvatsko, Bulharsko, Rumunsko, Ukrajina, Makedonie, Bosna a Hercegovina, Srbsko a Černá Hora, Albánie a Turecko

zemích - v představách veřejnosti může přistoupení chudých, špatně spravovaných zemí nadále podkopat stabilitu EU.

Není tedy možno vyloučit, že postoj české veřejnosti se změní, jakmile se přistoupení zemí jako je Turecko nebo Ukrajina stane reálnějším. Češi si mohou uvědomit, že země s ještě levnější pracovní silou a nevyvinutými regiony se mohou stát přímou konkurencí pro investice, pracovní místa a strukturální transfery z evropského rozpočtu. Český postoj k EU dva roky po rozšíření je poměrně pragmatický, přinášející jasné ekonomické výhody. Pokud tyto zmizí s přistoupením chudších zemí, budeme možná za několik let svědky stejné debaty o „delokalizaci“ a „mzdovém dumpingu“, jak tomu bylo při rozšíření v roce 2004. Tyto scénáře ovšem prozatím zůstávají na úrovni spekulace. Zdá se, že v blízké budoucnosti budou přetrvávat argumenty o právu všech zemí splňujících podmínky EU na přistoupení, možnosti rozvíjet prosperitu a dosahovat vyšší životní úrovně, čemuž prozatím česká zkušenost se členstvím v EU odpovídá.

2. Česká debata o členství Turecka

2.1. Obecné poznámky

Je nepochybné, že debata o Turecku je motivována vývojem v EU, což souvisí s jednoduchým faktem, že Turecko bylo součástí agendy EU brzy po přistoupení České republiky v květnu 2004. Strategické rozhodnutí učinit Turecko kandidátskou zemí bylo učiněno v prosinci 1999 na zasedání Evropské rady v Helsinkách. V prosinci 2002 v Kodani se lídři zemí EU dohodli, že Evropská rada znovu zhodnotí pokrok Turecka při naplňování kodaňských kritérií v roce 2004, a pokud vydá kladný posudek, budou přístupové rozhovory zahájeny bez zbytečného odkladu⁸. Česká vláda nebyla zastoupena ani na jednou z uvedených summitů EU, jelikož ČR v té době ještě nebyla členským státem. Musela se ovšem otázkou začít zabývat brzy po vstupu, neboť musela zformovat svůj postoj v otázce zahájení přístupových rozhovorů.

Stejně jako ve starších členských zemích je i v ČR možno zaznamenat širší debatu (jak mezi politiky, tak v rámci širší veřejnosti), zda Turecko splňuje základní podmínky pro vstup do EU, tj. zda leží v Evropě v zeměpisném smyslu, zda respektuje evropské hodnoty, zda je součástí evropské kultury a civilizace atd. Tato debata se ovšem objevila později a zvýšená pozornost je jí věnována teprve po přistoupení. Otázka Turecka jako muslimské země hraje roli i v České republice, ale není tak důležitá jako v EU-15, a to hned z několika důvodů: v ČR není přítomna žádná významnější turecká menšina (což hraje roli např. v Německu, Rakousku či Nizozemí), není zde žádná (negativní) zkušenost s islámem, včetně jeho radikálních forem, a vliv katolické církve je velmi omezený.

2.2. Postoj politické reprezentace

Otázka zahájení přístupových rozhovorů s Tureckem je bezpochyby otázkou politickou, resp. zahraničněpolitickou, za jejíž formulaci v českém ústavním systému nese odpovědnost vláda. Vzhledem k systému poměrného zastoupení do Poslanecké sněmovny (jíž se vláda odpovídá) je pravidlem vláda koaliční, s výjimkou menšinové vlády v letech 1998-2002, což v některých otázkách činí vládní pozici předmětem vnitrovládního dohadování a formulace kompromisních postojů a řešení.

To je zvláště významné pro otázku zahájení přístupových rozhovorů, stejně jako otázku možnosti plného členství Turecka jako takového. Při konstelaci vládní koalice ve volebním období 2002-2006 totiž nebylo možné předpokládat v této otázce automatický konsensus. Z tohoto pohledu je nutno detailně zkoumat postoje politických stran, tvořících vládní koalici, a jejich argumentaci.

Další bod, který stojí v této souvislosti za zmínku, je přesun větších koordinačních pravomocí ohledně otázek vztahujících se k EU přímo do úřadu premiéra (resp. na Úřad vlády). Proto můžeme očekávat výraznější zapojení premiéra v otázce českých postojů k tureckému členství, než by se jednalo o běžnou zahraničněpolitickou otázku, které se nedostává z hlediska ČR zvláštní priority (což je případ Turecka).

---

⁸ Závěry předsednictví, prosinec 2002, Kodaň

Vzhledem k tomu, že posty premiéra a ministra zahraničí jsou často obsazeny zástupci jiných stran vládní koalice, může se objevit potenciální střet pozic těchto dvou aktérů. K tomu již nedávné minulosti v oblasti zahraniční politiky několikrát došlo. Nejmarkantnějším příkladem bylo zapojení ČR v průběhu vojenského zásahu koalice ochotných proti Iráku, ale do jisté míry i v otázce Turecka.

Česká vláda zaujala postoj k jednání Evropské rady v Bruselu v prosinci 2004 již 10. listopadu tohoto roku, ve kterém potvrdila podporu zahájení přístupových jednání s Tureckem. Vládní pozice ovšem byla výsledek vnitrovládních jednání a kompromisů, jelikož představy dvou vládních stran - ČSSD a KDU-ČSL - se v této otázce rozcházely. Vláda tedy oficiálně zahájení rozhovorů podpořila, ovšem s určitými výhradou, že zahájení rozhovorů je otevřený proces, jenž nemusí automaticky vést k plnému členství.

2.3. Postoje politických stran

ČSSD

Sociální demokraté jakožto největší vládní strana měli pochopitelně největší vliv na formulaci vládního stanoviska. To do značné míry koreluje s představami sesterských sociálně-demokratických stran v dalších zemích EU, zvláště ve větších státech a nejvíce v Německu. Německá SPD jasně podporuje členství Turecka. Hlavní argumenty zahrnují nutnost pojmout Turecko a upevnit jeho demokratický charakter, včetně respektu k lidským právům a právního státu. Představa Turecka jako možného mostu na Blízký východ a obecně do islámského světa je v této souvislosti rovněž často zmiňována. Možná úskalí tureckého přistoupení z hlediska sociální demokracie spočívají v tom, že proces evropské integrace, a zvláště politické integrace, se může zpomalit vstupem obrovské, převážně zemědělské země. Jedná se tudíž i o otázku absorpční schopnosti EU, což se může projevit zvláště v případě, kdy by nevstoupila v platnost Ústavní smlouva EU, která je pokládána za prostředek prohloubení evropské integrace a za podmínku dalšího rozšíření. Určité obavy byly rovněž artikulovány v souvislosti s velikostí Turecka (k čemuž by došlo brzy po jeho přistoupení), což by mohlo podle některých politických činitelů radikálně změnit

rovnováhu v Evropské unii.

První z významných osobností, které se jasně vyslovily pro vstup Turecka, resp. zahájení přístupových rozhovorů, byl premiér Vladimír Špidla. Za zmínku stojí jeho oficiální návštěva Turecka v říjnu 2003, což byla první oficiální návštěva jakéhokoli českého premiéra před vstupem do EU. Ačkoli se návštěva zaměřila především na posílení ekonomických vazeb mezi oběma zeměmi, otázka českého stanoviska ke členství Turecka přišla rovněž na přetřes. V této souvislosti Špidla jasně uvedl, že ČR podporuje vstup Turecka, odmítl ovšem spekulovat o možném datu přistoupení. Argumentem, který Špidla použil později, je obava z „orientalizace“ Turecka, což by v případě nezahájení vstupních rozhovorů znamenalo riziko odvrácení od sekulárního proevropského Atatürkova kurzu nastoleného Mustafou Kemalem ve 20. letech minulého století a návrat k islámskému radikalismu. Špidlův vliv na debatu v rámci ČSSD a na českou debatu obecně je již ovšem velmi omezený, vzhledem k jeho jmenování členem Evropské komise v listopadu 2004. V rámci Evropské komise se k otázkám Turecka příliš nevyjadřuje, a i při slyšení v Evropském parlamentu, kdy byl při interpelacích tázán na otázku postavení žen v Turecku, vyzněla jeho odpověď poněkud nejasně.

Stanislav Gross, který nahradil Špidlu na postu premiéra, zaujal v otázce členství Turecka podobně vstřícný postoj. Po svém jmenování v srpnu 2004 na pravidelné schůzi velvyslanců v Praze jasně podtrhl nutnost uznání „evropské budoucnosti“ Turecka, což je i v zájmu ČR, a přání „více propojení nebo zakotvení Turecka v Evropě“. Role Stanislava Grosse byla rovněž klíčová při přijímání vládního postoje pro prosincovou Evropskou radu v roce 2004, zvláště vyjednání kompromisu s ministrem zahraničí Svobodou (z KDU-ČSL), který uplatňoval některé silné výhrady (viz dále). Gross argumentoval, že česká vládní pozice by měla vycházet ze zprávy Evropské komise, zveřejněné 6. října 2004, ve kterém Komise doporučuje zahájení přístupových rozhovorů. Grossův vliv na českou debatu o Turecku ovšem skončil s jeho odchodem z postu premiéra po vládní krizi na jaře 2005 (a následně rezignoval i na post předsedy strany). Od té doby do stranické politiky téměř nezasahuje.

Další výraznou postavou vstupující do debaty je premiér Jiří Paroubek. Ten v otázce

Turecka neučinil žádná významná veřejná ani mediální prohlášení, a nic nenasvědčuje radikálnímu rozchodu s názory jeho předchůdců. Když byla projednávána otázka zahájení přístupových rozhovorů v říjnu 2005, nezazněly z jeho strany žádné výhrady. To je pochopitelné vzhledem k tomu, že primárním cílem Paroubka bylo obnovit důvěru voličů v ČSSD, jejíž preference dramaticky klesaly (a to se mu do značné míry povedlo), a v evropských otázkách se věnovat především zvládání krize kolem ratifikace ústavní smlouvy EU a přijmout jasné vládní stanovisko v otázce jednání o finanční perspektivě EU na léta 2007 - 2013. Z tohoto hlediska ustoupila otázka Turecka do pozadí.

Ohledně dalších osobností, vstupujících do debaty o Turecku jménem ČSSD, je možno zmínit především dva poslance Evropského parlamentu - M.Falbra a L. Roučka. Oba hlasovali v Evropském parlamentu pro zahájení přístupových rozhovorů. Jejich názoru na členství Turecka nejsou veřejně příliš artikulovány. Pouze M. Falbr komentoval výroky tureckého premiéra Erdogana, že pro Turecko není akceptovatelná jiná alternativa než plné členství v EU, označujíc je za nešťastné. Na české politické scéně mohou do debaty zasáhnout především dvě další osoby - předseda Poslanecké sněmovny Lubomír Zaorálek a Vladimír Laštůvka, předseda zahraničního výboru Poslanecké sněmovny.

KDU – ČSL

Křesťanští demokraté jsou ze všech parlamentních stran nejotevřenějšími kritiky tureckého přistoupení k EU, i když jejich přístup je možné označit spíše jako výhradu než odmítání. KDU-ČSL jakožto menší koaliční partner nemá tak silnou vyjednávací pozici ve vládě. Na druhé straně se těší poměrně stabilní přízni svých voličů, a v některých nedávných volbách (např. do Evropského parlamentu nebo do Senátu v roce 2004) křesťanští demokraté dokonce dosáhli lepších výsledků než jejich větší koaliční partner – ČSSD.

Postoj strany je rovněž ovlivněn nebo inspirován stanoviskem křesťansko – demokratických stran v EU, zvláště pozicí CDU/CSU v Německu. Konfesní strany v EU jsou obecně proti vstupu Turecka. Přestože KDU-ČSL uznává význam Turecka

pro Evropu (ať již strategicky, vojensky, jakožto energetický koridor nebo most na Blízký východ apod.), preferuje jinou formu soužití než plné členství, které vidí jako neslučitelné se základy EU. V případě KDU-ČSL nenalezneme ve stranickém diskursu příliš inovativní argumenty. Ty existující se dají shrnout zhruba do následujících bodů:

- Turecko není „evropské“ v kulturním a civilizačním smyslu. Evropská identita se zakládá na židovsko-křesťanském dědictví, římském právu, řecké filozofii a osvícenství, což v každém případě neodpovídá turecké zkušenosti
- Turecko by bylo jedinou islámskou zemí v EU⁹, což by mohlo změnit identitu Unie jakožto společenství založeného na křesťanských kořenech, zvláště v důsledku toho, co by se brzy po přistoupení stalo nejlidnatější zemí Unie
- Turecko stále nespĺňuje kodaňská kritéria, a stále není standardní demokracií ve smyslu optiky EU – chybí adekvátní dělba moci (což se vztahuje především na pravomoci armády), a často je kritizován rovněž stav ochrany lidských práv, především práv žen a náboženských menšin (zvláště křesťanských církví)
- Turecko by se stalo v okamžiku přistoupení k EU příliš silným, protože z hlediska hlasovacích práv by se jednalo o největší zemi. To by mohlo změnit současnou křehkou rovnováhu moci v EU.

Je zajímavé, že argumenty popisující Turecko jako relativně chudou zemi, jejíž přistoupení by se stalo nesnesitelnou zátěží pro některé unijní politiky, jako např. pro zemědělskou či regionální politiku, se v diskursu KDU-ČSL zpravidla neobjevují. Rovněž fakt, že většina občanů EU (stejně jako ČR) se v současnosti staví proti přistoupení Turecka, nenachází v argumentech křesťanských demokratů přílišnou odezvu.

Nejvýraznějším politikem, vyjadřujícím se k otázkám Turecka za KDU-ČSL, je

---

⁹ Je nutné poznamenat, že tento argument se nezakládá zcela na pravdě – v Evropě jsou další země, které jsou převážně muslimské, například Bosna nebo Albánie. Přesto ani KDU-ČSL nerozporuje jejich právo ucházet se o členství v EU.

pochopitelně ministr zahraničních věcí Cyril Svoboda. Ovšem jeho stanovisko vládního činitele je třeba odlišovat od jeho pozice ve straně (Svoboda není stranickým lídrem). Proto jsou jeho argumenty mírnější, jelikož se musí vyrovnat s pozicí ČSSD jakožto vedoucí síly koalice. Při komunikaci vládní pozice ohledně zahájení přístupových rozhovorů s Tureckem Svoboda opakovaně zdůrazňoval, že se jedná o otevřený proces, jehož výsledek nelze předem zaručit, a že jeho výsledkem nemusí nutně být plnohodnotné členství. Další zajímavou souvislostí bylo spojení otázky Turecka a Iráku. Jelikož ve vládě v průběhu roku 2004 byl silný tlak na stažení se z Iráku¹⁰, Svoboda argumentoval proti tomuto kroku. Zdůvodnil to skutečností, že pokud Česká republika podpoří zahájení přístupových rozhovorů s Tureckem, mohla by se z Iráku potenciálně stát sousední země EU, a Česká republika se nemůže zříci své odpovědnosti za stabilizaci země, která bude klíčová i pro stabilitu EU (toto jeho stanovisko bylo rovněž silně podporováno opoziční ODS). Svoboda rovněž loboval za silné angažmá České republiky v průběhu útoku na Irák (což nakonec vláda nepodpořila) a zasadil se o to, že Irák se stal jednou z prioritních zemí české diplomacie.

Mezi další významné křesťansko-demokratické politiky, vyjadřující se k možnosti přistoupení Turecka, patří především dva poslanci Evropského parlamentu za tuto stranu – Jan Březina a Zuzana Rothová, kteří oba hlasovali proti zahájení přístupových rozhovorů. Březina jasně artikuloval své stanovisko v článku, publikovaném v Hospodářských novinách 5. října 2004. Argumentuje tím, že přiznání statusu kandidátské země Turecku na summitu v Helsinkách v prosinci 1999 bylo předčasné a učiněné za emotivních okolností. Je rovněž kritický k turecké politické reprezentaci a diplomacii, která podle něj velmi účinně lobuje u vlád členských států EU a bagatelizuje stav demokracie a lidských práv v Turecku. V závěru argumentuje tím, že stav lidských práv v Turecku by měl být hlavním důvodem pro nezahájení přístupových jednání, a dává jej do souvislosti s obdobným vývojem na Slovensku, kdy v době vlády Vladimíra Mečiara nebyla tato země schopna zahájit rozhovory o členství spolu s dalšími zeměmi včetně České republiky.

---

¹⁰ Česká přítomnost v Iráku zahrnuje policejní jednotku, podílející se na výcviku místní irácké policie, a odborníky, podílející se na rekonstrukci místní infrastruktury. ČR zde nemá vojenské jednotky.

Zuzana Rothová, která je členkou výboru Evropského parlamentu pro práva žen a rovnost pohlaví, rovněž publikovala rozsáhlý článek, ve kterém kritizuje rozhodnutí Evropské rady otevřít v roce 2005 přístupová jednání s Tureckem. Hlavní myšlenka stati poukazuje na nekompatibilitu evropského a tureckého systému vládnutí (což se údajně opírá o názor belgického islamisty Urbana Vermeulena), špatný stav demokracie a lidských práv Turecku, stejně jako na skutečnost, že Turecko je asijskou a islámskou zemí. Stejně jako Angela Merkelová i ona podporuje vizi „strategického partnerství“, což je vhodnější jak pro EU, tak pro Turecko, a argumentuje, že rozhodnutí Evropské unie nebylo upřímné (nejvyšší činitelé EU ve skutečnosti Turecko přijmout nechtějí, ale bojí se to přiznat otevřeně). V případě, že rozhovory budou postupovat špatně, může se to negativně projevit v turecké společnosti.

Konečně stranický lídr Miroslav Kalousek se k záležitostem zahraniční politiky vyjadřuje velmi sporadicky. V souvislosti s Tureckem uvedl, že KDU-ČSL by se spíš přikláněla k určité formě partnerství, obdobné např. Evropskému hospodářskému prostoru¹¹, tedy zahrnující podobné vazby jako má v současnosti Norsko, Island a Lichtenštejnsko. Mnoho politických představitelů ovšem překvapil jeho výrok, že by se v České republice o přistoupení Turecka mělo konat referendum. Jakkoli se zdá tento návrh nerealistický, zvláště s ohledem na absenci rámcového zákona o referendum (každé celostátní referendum tudíž musí být vypsáno na základě ad hoc schváleného ústavního zákona) a fakt, že obě největší parlamentní strany (ČSSD a ODS) vstup Turecka podporují, naznačuje to, jakým směrem se bude pozice strany vyvíjet v příštích letech. V uvedeném výroku rovněž není možné nespátřit silnou inspiraci kroky jiných zemí (např. novela francouzské ústavy, vyžadující referendum o každém dalším rozšíření) nebo výroky jiných evropských politiků (stejnou myšlenku prosazoval již dříve v Rakousku kancléř Schüssel).

US (Unie Svobody)

Unie svobody jakožto nejmenší koaliční strana se prozatím k perspektivě přistoupení Turecka veřejně nevyjádřila. Odkazy v českém tisku poukazují na to, že stranický

postoj k této otázce prozatím nebyl zformulován¹². Přestože stranický lídr Pavel Němec prohlásil, že podporuje zahájení přístupových jednání, mluvčí strany Patrik Nacher sdělil, že vedení strany se bude otázkou dále zabývat. Je možné usuzovat, že vedení strany spíše podpoří stanovisko ČSSD, vzhledem k tomu, že US se profiluje jako liberální strana, sledující liberální proud v EU (ačkoli US sama není zastoupena v Evropském parlamentu), který přistoupení Turecka podporuje. Ministr obrany Karel Kühnl, jehož prostřednictvím drží US jediné „silové“ ministerstvo, může potenciálně zasáhnout do debaty. Prozatím se tomu tak nestalo a osud US na české politické scéně po volbách v červnu 2006 je – jak již bylo zmíněno – velmi nejasný.

ODS (Občanská demokratická strana)

Občanská demokratická strana je zřejmě nejhlasitějším zastáncem vstupu Turecka z politických stran zastoupených v Parlamentu ČR. Její pozici je třeba brát vážně, neboť je horkým kandidátem na členství v jakékoli vládní koalici po volbách roku 2006, tj. v období, které bude klíčové pro postup přístupových jednání s Tureckem. Rovněž se jeví jako strana, ve které v této otázce panuje největší vnitřní soudržnost (o tom, zda je tomu tak skutečně, ovšem lze pochybovat).

Silná podpora ODS pro přistoupení Turecka vychází z několika obecnějších argumentů, z nichž některé se vztahují k vhodnosti dalšího rozšíření EU obecně a některé specificky k případu Turecka. Lze je shrnout do následujících bodů:

- ODS, jakožto strana víceméně oponující dalšímu prohlubování evropské integrace, vidí v rozšíření způsob rozmělnění tohoto procesu, protože při větším počtu zemí bude obtížnější postupovat v integraci stejným tempem. ODS by uvítala větší flexibilitu integračního procesu, který by členským zemím umožňoval vybrat si, ve kterých oblastech se chtějí integrovat a ve kterých chtějí naopak ponechat rozhodovací pravomoci na národní úrovni (model nazývaný jako „Europe a la carte“). Jak uvedl prominentní člen ODS pro otázky zahraniční politiky Jan Zahradil (rovněž poslanec Evropského parlamentu): „rozšíření přináší jistou flexibilitu a model

---

¹¹ Radko Hokovský: „Česko a Slovensko v debatě o členství Turecka v EU“

¹² „Čeští politici říkají Turkům opatrné ano“. Hospodářské noviny, 26. října 2004

unifikace, tj. snaha zvalcovat všechny evropské strany do jednoho formátu, se tím oslabuje“¹³.

- Turecko ve své současné podobě, tj. jako velká, lidnatá a relativně chudá země, je vnímána jako neabsorbovatelná ze strany EU, rovněž v její současné podobě. ODS vidí toto jako výhodu, neboť přístupové rozhovory si mohou vynutit reformy na obou stranách. Zatímco na straně Turecka bude rozhodně potřeba dalšího úsilí za účelem přizpůsobení se unijním standardům, tento proces rovněž vyvolá vnitřní reformní kroky v EU, včetně reformy nejnákladnějších politik – tj. zemědělské a regionální a strukturální politiky. ODS doufá, že tento proces již byl zahájen rozšířením v roce 2004. Tato myšlenka byla výslovně zformulována poslancem Evropského parlamentu za ODS Jaroslavem Ouzkým¹⁴.

- Turecko je obecně pokládáno za atlanticistní¹⁵ zemi, díky své silné pozici v NATO (největší počet jednotek v rámci evropského pilíře NATO). Velmi se na něj rovněž zaměřuje americká zahraniční politika, a George Bush, stejně jako jiní významní představitelé americké administrativy, se jasně vyjadřovali ve prospěch členství Turecka v EU, což je pro ODS významným faktorem. Jelikož je ODS silně proamerickou stranou, věří, že členství Turecka jakožto velkého a důležitého hráče v oblasti obrany posílí proamerický blok v rámci EU.

- Ve vztahu k Turecku jakožto k muslimské zemi ODS (a zvláště Jan Zahradil) polemizuje s představou Evropy, která je založena pouze na křesťanských hodnotách, ale zdůrazňuje rovněž významnou roli islámu v Evropské historii a kultuře (např. na Balkáně, ve Španělsku nebo v Itálii)¹⁶. Zároveň ODS odmítá představu Evropské unie jako křesťanského klubu, ale volá po jejím větším zapojení v islámském světě, který tvoří přirozené sousedství Unie, a přijetí Turecka je bráno jako první krok.

---

¹³ Interview pro BBC Czech

¹⁴ “Reformovaná Evropská unie se nemusí obávat”. Lidové noviny, 13. října 2004

¹⁵ Atlanticismem zde rozumíme tendenci jednat v souladu s politikou Spojených států na rozdíl od sledování odlišné politiky

¹⁶ “Stýkání a potýkání“. Euro, 7. března 2003

• Některé idealistické argumenty, přítomné v diskursu ČSSD, nalezneme rovněž ve smýšlení představitelů ODS. Ti věří, že EU má zůstat společenstvím otevřeným těm, kteří splní jeho požadavky, samozřejmě za dodržení určitých přirozených geografických limitů. Víze členství v Evropské unie, ekonomická pomoc a úzká zainteresovanost EU jsou spatřovány jako velmi účinné nástroje v boji s negativními jevy, jakými jsou nelegální migrace, organizovaný zločin nebo terorismus, a to by se mělo týkat především zemí v blízkém sousedství EU (např. Rusko, Bělorusko, Ukrajina, Kavkaz, Blízký východ a severní Afrika/jižní Středomoří)¹⁷.

Tyto argumenty ovšem nemají vyvolat dojem, že podpora ODS pro vstup Turecka je bezpodmínečná. Vůdčí činitelé ODS velmi obezřetně zdůrazňují, že Turecko musí nadále pokračovat v započatých reformách ke splnění kritérií stanovených Evropskou unií. I Jan Zahradil poznamenal, že přistoupení Turecka může přinést jistá rizika, neuvedl ovšem, o jaká rizika konkrétně jde.

V nedávné době je ovšem možno pozorovat určitou vnitřní rozpolcenost ODS v některých otázkách zahraniční politiky, a zvláště v otázkách souvisejících se členstvím v EU. Ve vztahu k Turecku může být rovněž relevantní. Z interních zdrojů ODS například vyplývá, že Zahradilovo nadšení pro vstup Turecka do EU neodráží postoje převážné většiny členů, a pokud bude ODS ve vládě, její přístup bude zřejmě opatrnější, s odkazem na přísnou kondicionalitu při hodnocení plnění kritérií EU během procesu vyjednávání. Zajímavé bezpochyby bude i to, jak se ODS jako pravděpodobně vládní strana bude k rozhovorům stavět průběhu českého předsednictví v EU v první polovině roku 2009.

Přesto je všeobecný postoj ODS k zahraničněpolitickým otázkám, včetně otázek souvisejících s Evropskou unií, doposud formulován několika klíčovými členy strany, resp. dominantní postavou, kterou je Jan Zahradil. Ten je nejen bývalým členem Konventu o budoucnosti Evropy, poslancem Evropského parlamentu a vedoucím europoslaneckého klubu ODS, ale rovněž stínovým ministrem zahraničních věcí. Je stále možné, že v případě vítězství ODS ve volbách v roce 2006 zaujme právě tento

---

¹⁷ Ibid

post. Ostatní stranické osobnosti se k otázkám zahraniční politiky příliš nevyjadřují, s výjimkou lídra strany Mirka Topolánka, ačkoli ten se specificky k otázce Turecka veřejně nevyjadřoval. Mezi další aktivisty v otázce Turecka patří především místopředseda Evropského parlamentu Miroslav Ouzký. Aktivismus Jana Zahradila v otázce Turecka jde ovšem dále než pouhé stimulování a zasahování do české debaty. Zahradil byl jmenován členem společného parlamentního výboru EU-Turecko. Spolu s tureckou ambasádou Praze zorganizoval projekt s názvem „Turecko a Evropská unie“ právě s cílem otevřít veřejnou debatu o vstupu Turecka do EU. Hlavní součástí projektu byla soutěž pro studenty vysokých škol (především ekonomických a politologických oborů) o nejlepší esej analyzující dopad plné integrace Turecka do EU, hodnotící jeho politické, sociální a hospodářské aspekty a navrhuje alternativní řešení v případě, že plné členství není považováno za reálné. Projekt byl hodnocen společnou česko-tureckou komisí a zúčastnilo se jej celkem 44 studentů. Asi dvacet nejlepších esejů bylo v září 2005 zveřejněno na internetu.

2.4. Další političtí činitelé

Zbytkem politických činitelů, relevantních ve vztahu k české debatě o členství Turecka v EU se zabýváme v této sekci. To proto, že jejich přístup je méně významný pro oficiální stanovisko České republiky. Mohou ovšem výrazně ovlivnit směřování veřejné debaty o této otázce, včetně jejich aktivismu v hlavních médiích.

Nejprve zmíníme stanovisko komunistické strany – KSČM. Tato nereformovaná komunistická strana se stále těší relativně velké podpoře českého voličstva, pohybující se mezi 15 a 20%. Strana ovšem nedisponuje téměř žádným koaličním potenciálem a je tedy nepravděpodobné, že by vstoupila do jakékoli budoucí vlády. Komunistická strana se k zahraničněpolitickým otázkám příliš nevyjadřuje, s výjimkou jasně artikulovaných stanovisek ke vstupu do NATO a Evropské unie. Rovněž ve vztahu k Turecku není možno zaznamenat jakékoli veřejné výroky jejích předních činitelů. Jisté vodítko ovšem může poskytnout skutečnost, že všichni europoslanci za KSČM hlasovali pro zahájení přístupových rozhovorů. Rovněž český tisk tvrdí, že

komunistická strana je pro vstup Turecka do EU¹⁸. Je ovšem těžké spekulovat o jejích motivech, protože ty nebyly nikdy veřejně vysvětleny.

Dalším činitelem s výrazným vlivem na formování veřejné debaty (ovšem méně na oficiální vládní pozici) je prezident Václav Klaus. O jeho obecném přístupu k rozšíření EU jsme se již zmiňovali – souvisí s argumentem ODS o zabrání hlubší integraci. V případě Turecka Klaus tvrdí, že požadavek na plné členství je oprávněný, jelikož se jedná o výsledek dlouhodobého procesu započatého před více než čtyřiceti lety. Bude na EU, aby zvážila, zda Turecko splňuje požadavek politických svobod, sociálně-ekonomických principů, nezávislé justice atd. Zároveň i Klaus zdůrazňuje, že Turecko je stále značně odlišné od „standardních“ členů EU a proces přibližování zřejmě bude trvat ještě dlouhou dobu¹⁹.

V této souvislosti je třeba se zmínit i o přístupu bývalého prezidenta Václava Havla. Ten je znám jako zastánce rozšíření jak NATO, tak EU, argumentujíc potřebou obě organizace co nejvíce otevřít pro země, které splňují určité standardy a respektují jisté hodnoty. V případě Turecka přichází s některými zajímavými a originálními argumenty²⁰. Především tvrdí, že by bylo nesmyslné přijmout Turecko do NATO (jehož je dlouholetým členem), ale odmítat jeho členství v EU pouze na základě civilizačně-hodnotových argumentů, protože Havel vnímá obě organizace především jako společenství hodnot. Zadruhé pozitivně hodnotí pokrok, kterého Turecko dosáhlo v přizpůsobování se západním tradicím a hodnotám, a v důsledku toho by mělo být členství v EU přirozeným završením tohoto procesu. Zajímavé je, že Havel jakožto silný zastánce respektu k lidským právům a demokracii nekritizoval Turecko za jejich nedostatek. Je nutné zdůraznit, že uvedený výrok učinil ve funkci hlavy státu. Po tom, co na konci ledna 2003 úřad opustil, byla jeho viditelnost na veřejnosti velmi omezená, a není jisté, do jaké míry v ní bude figurovat v budoucnosti.

Posledními dvěma politickými činiteli, kteří stojí v této souvislosti za zmínku, jsou dva poslanci Evropského parlamentu zvolení za sdružení ED – SNK (Evropští demokraté

---

¹⁸ Například viz Hospodářské noviny, 26. října 2004

¹⁹ Interview pro týdeník Týden, 7. prosince 2004

²⁰ Interview pro týdeník Respekt, 13. ledna 2003

– Sdružení nezávislých kandidátů). Tato relativně nová strana vznikla nedávno před volbami do Evropského parlamentu jako proevropská středo-pravicová platforma (s cílem vytvořit alternativu k poměrně euroskeptické ODS) a v těchto volbách si vedla velmi dobře, když porazila všechny vládní strany.

Číslem jedna zvoleným za toto uskupení je bývalý ministr zahraničních věcí a bývalý člen Konventu o budoucnosti Evropy Josef Zieleniec. Jeho stanovisko je třeba zmínit, jelikož je zřejmě největším odpůrcem vstupu Turecka na české politické scéně. Jeho argumentaci je možno shrnout tak, že Turecko je příliš odlišné od zbytku EU a jeho vstup by ohrozil další evropskou integraci (v tomto směru je zřejmě ovlivněn profederalistickými kruhy v EU, zvláště úzkým spolupracovníkem v Konventu Alainem Lamassourem), ale i evropskou identitu, na níž je Unie založena. Z jeho pohledu je nezodpovědné činit vůči Turecku sliby, které není možno dodržet, zvláště pokud je většina obyvatel EU proti vstupu této země. Zieleniec věří, že v EU není ve skutečnosti politická vůle k přijetí Turecka ani dostatek odvahy toto veřejně přiznat, a proto se konečné rozhodnutí odkládá, nebo se zcela přenáší na občany²¹ (čímž jasně poukazuje na plánovaná referenda o přistoupení Turecka ve Francii či v Rakousku).

Jana Hybášková, zvolená za ED-SNK na druhém místě a předsedkyně společného parlamentního výboru EU-Izrael, je rovněž v této souvislosti významnou osobou. Původně arabistka a orientalistka se ocitla v centru médií i politické debaty pro svou otevřenou kritiku vládní politiky v průběhu irácké krize, kdy byla velvyslankyní ČR v Kuvajtu (po níž byla propuštěna z diplomatických služeb). Její přístup k otázce vstupu Turecka je do značné míry opakem přístupu Josefa Zielence. Argumentuje, že Turecko je s Evropou historicky neoddělitelně svázáno. Začlenění Turecka do EU je nezbytnou podmínkou pro angažmá EU v oblasti Blízkého východu (a obecně v oblasti muslimského světa), pro pojetí umírněné podoby evropského islámu a k započetí nezbytně nutného procesu demokratizace světa islámu. Tvrdí dokonce, že přístupové rozhovory měly být zahájeny již v průběhu 90. let spolu s ostatními kandidátskými zeměmi. Její argumentace vychází z poměrně podrobné znalosti historie a reality Blízkého východu a muslimského světa. Otázkou zůstává, do jaké

míry může její sofistikovaná argumentace ovlivnit obecný politický diskurs, s ohledem na to, že Hybášková je původně kariérní diplomatkou a její způsob uvažování spíše naznačuje úzké vazby na Ministerstvo zahraničních věcí než ztotožnění se s rolí poslankyně Evropského parlamentu.

2.5. Stanovisko Ministerstva zahraničních věcí a diplomatické služby

Pokud jde o českou diplomacii (tedy Ministerstvo zahraničních věcí), přestože v současnosti jej vede křesťansko-demokratický ministr (Cyril Svoboda), vystupuje tento orgán jako nestranná součást státní správy, stejně jako v případě ostatních ústředních správních orgánů. Náměstci ministra nebo státní tajemníci jsou sice často politicky jmenovaní, všechny nižší pozice, včetně vrchních ředitelů a ředitelů, jsou apolitickými posty. Navíc náměstek ministra zahraničí pro unijní záležitosti Vladimír Müller (který má významné slovo v otázce Turecka a EU, včetně české vyjednávací pozice) je sociální demokrat. Tudíž přestože bychom mohli očekávat vlažnější přístup českého Ministerstva zahraničí v Turecku, nebylo tomu tak. Postoj české diplomacie je do značné míry determinován vlastní expertízou jednotlivých referentů a v rámci meziodborové koordinace.

Postoj české diplomacie v otázce přistoupení Turecka je prozatím dán koordinací mezi dvěma odbory: odborem jižní a východní Evropy (zahrnujíc příslušného referenta pro Turecko) a sekci Evropské unie - odborem koordinace a institucí EU (OKIEU), které sleduje záležitosti týkající se EU, včetně otázky Turecka ve vztahu k jednáním na úrovni EU.

Obecně je možno říci, že Turecko není pro českou diplomacii prioritní zemí. Bilaterální vztahy jsou nekomplikované, nezátížené spornými body, přestože vzájemné návštěvy na nejvyšší úrovni nejsou příliš časté. V říjnu 2003 premiér Špidla a ministr průmyslu a obchodu Urban vykonali oficiální návštěvu Turecka; v lednu 2005 Prahu navštívil turecký ministr zahraničí Abdullah Güll a v květnu 2005 navštívil Turecko prezident Klaus. Výrazem bezproblémovosti bilaterálních vztahů je

---

²¹ BBC Czech

skutečnost, že Turecko od 1. ledna 2005 zrušilo vízovou povinnost pro občany České republiky. Turecko je poměrně významným obchodním partnerem ČR, zajímající 19. místo z hlediska objemu vzájemné obchodní výměny²².

Jak již bylo zmíněno, úvahy o členství v Turecka v EU vycházejí především z jednání na celoevropské úrovni. Zřejmě s ohledem na to odbor analýz a plánování organizoval již první kulatý stůl, hodnotící potenciální dopady přistoupení Turecka²³. Kromě toho, v roce 2004 zadal uvedený odbor zpracování externí analýzy, hodnotící možná rizika a přínosy přistoupení Turecka k EU²⁴. Postoj Ministerstva zahraničních věcí se tedy stále vyvíjí. Z informací poskytnutých vysoce postavenými úředníky ministerstva je možno usuzovat, že pro Ministerstvo zahraničí je přijatelná alternativa ve formě zvláštního statusu ve vztahu k EU (ve formě strategického či privilegovaného partnerství). Postoj českého ministerstva zahraničí bude zřejmě poněkud vlažnější právě s ohledem na to, že se nejedná o prioritní zemi. Je spíše pravděpodobné, že Česká republika se připojí k hlavnímu názorovému proudu v rámci EU.

Jedním bodem, který může hrát roli, je aktivita české diplomacie v blízkovýchodním mírovém procesu a v rekonstrukci Iráku po pádu Saddámového režimu. Jak již bylo zmíněno, Irák je jednou z priorit české diplomacie, a spojitost mezi stabilizací Iráku a Tureckem byla ministrem zahraničí Svobodou výslovně zmíněna. To by naznačovalo možný aktivismus ČR v otázce Turecka. Na druhou stranu je třeba vzít v potaz otázku lidských práv a demokracie, která se v posledních letech stala jedním z nosných pilířů české zahraniční politiky. Relativně nově vytvořený odbor transformační spolupráce (TRANS) se zaměřuje na podporu lidských práv a podporuje řadu demokratizačních projektů. Přestože se zaměřuje především na Kubu, Bělorusko a Myanmar, pokud bude otázka lidských práv a demokracie hrát klíčovou úlohu v přístupových rozhovorech, může zaujmout Ministerstvo zahraničních věcí v otázce přistoupení Turecka rezervovanější postoj.

---

²² Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, <http://www.mzv.cz>

²³ Metoda kulatého stolu byla zavedena poměrně nedávno. Cílem je shromáždit příslušné odborníky z Ministerstva zahraničních věcí, stejně jako z ostatních orgánů veřejné správy a diskutovat poziční dokumenty vypracované Ministerstvem zahraničních věcí

²⁴ V rámci výzkumných projektů, pravidelně vypisovaných MZV, jejichž cílem je získat externí expertízu v

2.6. Postoje veřejnosti, médií a občanské společnosti

Turecko je očima české veřejnosti pořád vnímáno jako poněkud vzdálená a exotická země, a mnoho lidí ji zná spíše jako stále populárnější letní turistickou destinaci. Otázky, které ovlivňují vnímání Turecka jakožto potenciálního člena EU, přítomné v diskursu v rámci staré EU (EU-15) zřejmě v české společnosti nenaleznou silnou odezvu, alespoň ne v současnosti.

Hodnotit celkové postoje české společnosti ve vztahu k tureckému členství je poměrně obtížné, i když je možno identifikovat určité trendy. Zaprvé, fakt, že Turecko je islámské země, zřejmě nebude pro českou debatu příliš relevantní. Vliv církve (ať už katolické či jiné) v České republice je velmi omezený ve srovnání s jinými zeměmi v regionu (zvláště v Polsku), což je možno vysvětlit historickými faktory, a Česká republika patří mezi země Evropy, kde se největší množství lidí označuje jako „bez vyznání“²⁵. Tudíž výhrady k členství Turecka, vyjádřené některými čelnými představiteli Vatikánu (jako např. kardinál Ratzinger – současný papež) rovněž v Česku zřejmě nenaleznou silnou odezvu. Česká společnost rovněž postrádá jakoukoli zkušenost (ať již historickou či současnou) s islámem, včetně jeho radikálních forem – Česko nebylo nikdy objektem vážné hrozby teroristického útoku nebo jiných forem islámského násilí. Na druhou stranu se vyskytly případy negativních postojů k záměrům postavit v Česku mešity (např. v moravskoslezském regionu v obci Orlová nebo v severočeském lázeňském městě Teplice), které poněkud rozvířily veřejnou debatu a vyvolaly odpor místních obyvatel, kteří se obávali, že by se mešity mohly potenciálně stát centrem islámského radikalismu.

Je tudíž poněkud složité usuzovat, do jaké míry může česká veřejnost spojovat otázku islámského radikalismu s možným přistoupením Turecka. Podle některých

---

otázkách považovaných českou diplomacií za prioritní.

²⁵ Údaje ze sčítání lidu z roku 2001 naznačují, že pouze 32,2% Čechů se označuje za „věřící“, 59% jako „nevěřící“ a 8,8% jako neznámo. Z těch, kteří se označují za věřící, je 26,8% římských katolíků. Zdroj: Český statistický úřad, údaje o sčítání lidu z roku 2001, http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/o/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem

expertů jsou Češi schopni mezi těmito dvěma otázkami rozlišit. Jak vysvětlíme dále, některé iniciativy se pokouší uvedené otázky spojit a učinit je součástí veřejné debaty. Zároveň je ovšem obtížné posuzovat možný dopad těchto iniciativ, alespoň v současné době.

Skutečnost, že v České republice není viditelná turecká menšina, rovněž hraje roli. Ve skutečnosti v Česku není přítomna žádná výrazná muslimská menšina, a většina muslimů, kteří v ČR žijí, nepochází z Turecka²⁶. Představu o Turcích ovšem může česká veřejnost získat ze sousedního Německa, kde jsou často spojováni s tzv. „gastarbeitery“. To ovšem nemusí nutně vyvolávat negativní konotace; je možno argumentovat, že tento image je méně negativní než představa o ostatních muslimech (zvláště arabského původu) a že Turci jsou schopni se přizpůsobit západnímu stylu života lépe než muslimové jiného etnického původu. Neexistuje však žádný empirický doklad pro tuto tezi, i když někteří odborníci se na ni mohou shodovat.

Pokud jde o výzkumy veřejného mínění, jediným zdrojem, který se zabývá přímo otázkou přistoupení Turecka k EU je Eurobarometr, kdy sběr dat v rámci ČR prováděla agentura TNS Aisa. Tento výzkum ukazuje, že na jaře 2005 se 51% Čechů stavělo proti vstupu Turecka do EU, zatímco 37% tento vstup podporovalo a 12% nebylo v této otázce rozhodnuto²⁷. Zatímco tyto výsledky jsou příznivější než v některých starých členských státech (zvláště v sousedním Rakousku, kde 10% vstup podporuje zatímco 80% je proti), podpora pro vstup Turecka je nižší než v ostatních zemích střední Evropy, které vykazují do značné míry opačný trend. Například v Polsku se 54% respondentů vyslovilo pro, zatímco 31% proti, ve Slovinsku 53% pro zatímco proti 40% a v Maďarsku 31% pro a 38% proti. Pouze Slovensko vykazuje podobný trend jako ČR (50% proti, 37% pro, 13% nerozhodnuto). Postoj české veřejnosti se navíc dále negativizuje, jelikož podle

---

²⁶ Celkový počet muslimů v České republice činí podle Muhammada Ali Šilhavého, předsedy Centra muslimských obcí v ČR, asi 20,000, z nichž asi 400 je českého původu (interview pro BBC Czech, 20. září 2001). Upozorňuje však na to, že se jedná o velmi hrubé odhady, jelikož neexistuje úřední evidence. Podle Českého statistického úřadu jsou údaje o počtu muslimů na základě posledního sčítání v roce 2001 daleko nižší (cca 3700). Zdroj: ČSÚ, http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/o/4110-03--obyvatelstvo_hlasici_se_k_jednotlivym_cirkvim_a_nabozenskym_spolecnostem

²⁷ Standardní Eurobarometr 63, http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb63/eb63.4_en_first.pdf

výzkumu Eurobarometru z podzimu 2005 (Eurobarometr 64) je již proti členství Turecka 57% Čechů, zatímco 30% jej podporuje. Postoj veřejného mínění může mít vliv na argumentaci politických stran, které se o něj mohou opírat, ale jeho vliv na utváření zahraniční politiky zřejmě zůstane omezený.

Eurobarometr 63 (národní zpráva) dále detailněji analyzuje některé postoje k možnosti přistoupení Turecka, a srovnává je s obdobnými údaji pro evropskou pětadvacítku. a

Tabulka 1. Výsledky Eurobarometru 63 v ČR a v EU-25

Otázky	Česká republika		EU – 25	
	Souhlasí (%)	Nesouhlasí (%)	Souhlasí (%)	Nesouhlasí (%)
Turecko bude muset systematicky dodržovat lidská práva, pokud chce přistoupit v horizontu 10 let	85	5	84	7
Turecko bude muset zásadně zlepšit stav své ekonomiky, pokud chce přistoupit v horizontu 10 let	78	8	76	10
Vstup Turecka znamená nebezpečí přílivu imigrantů do bohatších zemí EU	69	22	63	23
Turecko částečně geograficky leží v Evropě	67	26	55	33
Kulturní rozdíly mezi Tureckem a Evropou jsou příliš výrazné	55	35	54	33
Turecko částečně patří do Evropy historicky	42	49	42	42
Přistoupení Turecka přispěje lepšímu pochopení mezi evropskými a islámskými hodnotami	38	51	41	44

Přistoupení Turecka přispěje ke zlepšení regionální bezpečnosti	37	51	38	45
Přistoupení Turecka bude mít pozitivní vliv na stárnoucí evropskou populaci	25	58	29	50

Zdroj: Eurobarometr 63.4, Zpráva za Českou republiku

Výsledky průzkumu ukazují, že Češi zpravidla souhlasí s předloženými tvrzeními více než je průměr EU. Rozdíly oproti průměru EU-25 však nejsou zdaleka významné a poukazují na podobný způsob přemýšlení.

Pokud jde o mediální pokrytí problematiky tureckého vstupu do EU, to bylo poměrně intenzivní od podzimu roku 2004, přestože Turecko není zemí, na kterou se soustřeďuje pozornost českých médií, resp. jejich zahraničních sekcí. Česká média se zpravidla zaměřují na citlivé otázky a ne na presentaci vyvážených názorů na dění na mezinárodní scéně. Informace o Turecku přinášejí především hlavní názorotvorné deníky (např. Hospodářské noviny, MF Dnes, Lidové noviny, Právo), týdeníky (Týden, Respekt), rozhlas (česká verze BBC, ČR1 – Radiožurnál, Český rozhlas 6) a veřejnoprávní televize (ČT1, ČT2).

Pozornost, věnovaná Turecku ze strany médií, se rovněž lišila v závislosti na období. Nejvýznamnější pokrytí bylo možno zaznamenat ve významných přelomových obdobích vztahů mezi Tureckem a EU. Tudíž zaměření médií bylo rovněž motivováno vývojem na evropské scéně. Je rovněž nutno zmínit vliv zahraničních médií a diskusí v dalších zemích, kdy český tisk např. otiskoval rozhovory se zahraničními činiteli nebo komentáře a názory různých evropských politiků a zahraničních expertů²⁸. Postoje a výroky politiků v různých členských zemích EU, zejména v Německu, Rakousku, Francii a Británii byly často předmětem zpravodajství²⁹. Nejplnější pokrytí diskusí o Turecku bylo tedy zaznamenáno

²⁸ Jedná se například o následující osobnosti: Yves Mersch (předseda Lucemburské ústřední banky), Josep Borrell (předseda Evropského parlamentu), Graham Watson (lídr liberální skupiny ALDE v Evropském parlamentu), Kemal Dervis (bývalý turecký ministr hospodářství), Ahtisaari, Rocard, Rohan (autoři zprávy moudrých o Turecku, Christoph Bertrám (berlínský think-tank SWP) a další.

²⁹ Středem pozornosti byly především výroky Gerharda Schrödera a Angely Merkel, ale například i záměr rakouské vlády uspořádat referendum o přistoupení Turecka (Lidové noviny, prosinec 2004).

v souvislosti se zveřejněním pravidelné zprávy Evropské komise o pokroku Turecka (6. října 2004) a v prosinci 2004 v souvislosti s hlasováním v Evropském parlamentu o postoji k zahájení přístupových rozhovorů a jednáním Evropské rady o této otázce. Pozornosti médií ovšem neunikly další otázky, např. reforma tureckého trestního zákoníku (který měl trestně stíhat cizoložství), otázka uznání Kypru ze strany Turecka, petice organizovaná za účelem zablokování otevření přístupových jednání (viz dále) a v poslední době například otázka potlačení demonstrace žen v Istanbulu v souvislosti s mezinárodním dnem žen (březen 2005) nebo samotné zahájení přístupových rozhovorů (říjen 2005).

Pokud jde o veřejnou debatu, není příliš strukturovaná a prozatím je dominována politickými aktéry, resp. zástupci politických stran. Většina aktivit neziskových organizací v tomto směru spočívá v publikaci komentářů formou článků nebo úvodníků v hlavních názorotvorných periodících. Občas se objeví veřejné debaty na toto téma, např. debata organizovaná Asociací pro evropské hodnoty mezi Janem Zahradilem a Josefem Zielencem, zda by mělo Turecko vstoupit do Evropské unie (a i v tomto případě byli hlavní debatěři zástupci politických stran).

Rozlišení hlasů pro a proti vstupu Turecka z řad občanské společnosti je tedy poměrně složité. Většina aktérů, publikujících v tisku, se snaží o vyvážený pohled a hodnocení rizik a přínosů vstupu Turecka do EU, např. Jiří Pehe, ředitel Newyorské univerzity v Praze, nebo Ústav mezinárodních vztahů. Například Pehe prezentuje sedm argumentů proti a sedm argumentů pro vstup Turecka do EU, což je v podstatě souhrn existujících argumentů používaných jak zastánci, tak odpůrci tureckého přistoupení, přestože se zdá, že sám Pehe je spíše pro vstup, když prezentuje výhody jako převažující a pokládá vstup Turecka za výzvu pro Evropskou unii, stejně jako pro západní civilizaci obecně.

Z dalších nevládních organizací, které se zřejmě profilují pro vstup Turecka, můžeme zmínit některé think-tanky blízké ODS, například CEVRO (liberálně-konzervativní akademie), kde Magdaléna Frischová publikovala článek argumentující pro vstup Turecka, nebo Lukáš Pachta z Europea, který publikoval komentář na portálu Integrace, rovněž se stavějící k otázce možného vstupu Turecka pozitivně.

Jedno z nejstrukturovanějších stanovisek z řad občanské společnosti pochází od Ekumenické rady církví v České republice. Je nutno zmínit, že stanovisko nevyznívá a priori proti možnému zlepšení vztahů s Tureckem a dokonce ne proti přijetí muslimské země do EU – naopak argumentuje, že z hlediska náboženské tolerance a stavění mostů mezi světem křesťanství a islámu může být prospěšné Turecko přijmout. Poukazuje ovšem na několik skutečností, které mohou činit zahájení přístupových rozhovorů problematickým, zvláště pokud jde o situaci ohledně lidských práv v Turecku, problémy s implementací opatření ke zlepšení stavu lidských práv nebo postavení křesťanské menšiny v Turecku. Stanovisko varuje EU před užíváním dvojích standardů vůči kandidátským zemím. Poukazuje rovněž na skeptický postoj evropské veřejnosti v otázce přijetí Turecka, což může vést k dalšímu odcizení občanů od Unie. Problém je tedy zasazen do širšího rámce a je nutno jej řešit v rámci další debaty o směřování EU, ale v každém případě volá po striktní kondicionalitě EU. Dopad tohoto postoje na širší veřejnost je sporný vzhledem ke zpochybnitelné roli církve, přesto může mít dopad na část více nábožensky smýšlejícího voličstva, zvláště na voliče KDU-ČSL.

Názorným příkladem koordinovaných stanovisek proti vstupu Turecka do EU je vznik některých mezinárodních iniciativ, které se nedávno objevily v různých evropských zemích a jejichž cílem je zabránit přistoupení Turecka. První petice se objevila v České republice na podzim 2004 (v období mezi zveřejněním zprávy Evropské komise a summitem EU), apelující na českou vládu, aby zablokovala zahájení přístupových rozhovorů³⁰. Tato iniciativa byla organizována malou skupinou, v jejímž čele stál David Grešák³¹, a v této fázi neplánovala další aktivity. Petici podepsalo celkem asi 3400 lidí ve třech městech (Praha, Brno a Olomouc), včetně některých osobností veřejného života jako např. Alexander Tomský, ediční ředitel Akademie věd České republiky. Další petice v souvislosti se vstupem Turecka se objevila v květnu 2005, tentokrát již ve strukturovanější podobě pod hlavičkou mezinárodní platformy Hlas pro Evropu³², která podobné petiční akce uspořádala v dalších

---

³⁰ Pro petici získali organizátoři kolem 3400 podpisů v průběhu jednoho týdne. Zdroj: interview s Davidem Grešákem, jedním ze spoluorganizátorů

³¹ EU.iHned.cz, 15. listopadu 2004

³² Hlas pro Evropu je celoevropskou platformou pro petiční kampaň proti vstupu Turecka do Evropské unie. Pro více informací viz <http://www.eu-turkey.info/>

hlavních městech regionu, jmenovitě ve Varšavě, Budapešti, Bratislavě, Vídni a Berlíně³³. V České republice bylo jejím iniciátorem sdružení Asociace pro evropské hodnoty, jejímž zakládajícím členem je zmiňovaný David Grešák. Petiční akce pokračovala v devíti městech České republiky v průběhu léta 2005 za účasti dobrovolníků sbírajících podpisy zájemců.

Argumenty, předkládané Asociací pro evropské hodnoty, jdou dvěma směry. Jedním z nich je, že Evropská unie v současnosti postrádá jasnou vizi o dalším směřování a své politické finalitě. Pokud má nadále zůstat pouze ekonomicky integrovanou oblastí, pak členství Turecka nepředstavuje závažný problém. Pokud by se ovšem měla vyvinout v politickou unii, není možné Turecko akceptovat. Nekompatibilita členství Turecka je spatřována především v diametrálně odlišném vnímání politických práv (včetně lidských práv a svobod, zvláště postoje k ženám nebo individuím obecně) a politické kultury obeně.

Hlasy stavějící se proti tureckému členství v EU je občas obtížné identifikovat vzhledem k jejich skryté identitě. V této souvislosti můžeme zmínit například existenci platformy, spojující případný vstup Turecka do EU s nebezpečím islámského radikalismu. Tato platforma s názvem „Budoucnost Evropy“³⁴ spravuje internetové stránky, ve kterých poukazuje na problémy s integrací muslimských menšin v Evropě, na základě čehož se staví proti vstupu Turecka. Z internetové stránky se ovšem nedovíme nic bližšího o této platformě, s výjimkou toho, že tvrdí, že se jedná o „soukromou iniciativu občanů z různých vrstev společnosti“. Neobsahuje však žádné podrobné informace o své formě nebo okolnostech vzniku. Ačkoli stránky tvrdí, že je plánována institucionalizace této platformy (formou občanského sdružení), její dosavadní absence je zdůvodňována především potřebou zůstat v anonymitě z obavy před pomstou muslimů.

Veřejná debata tudíž zřejmě zůstane v rámci tzv. „odborné veřejnosti“, zahrnující think-tanky, akademické instituce či různé zájmové skupiny (např. aktivisty v oblasti lidských práv, přestože právě tato skupina prozatím do debaty o přistoupení Turecka

---

³³ Euractiv.cz, 9. května 2005

³⁴ http://home.graffiti.net/budoucnost-evropy:graffiti.net/roz/islam_cr.html

příliš nezasahovala). Hlasy stavící se proti vstupu Turecka budou zřejmě pokračovat v úsilí o proniknutí debaty i do širších vrstev společnosti. Dopady těchto aktivit ovšem zřejmě zůstane omezený vzhledem k tomu, že se nejedná o otázky, které by se dotýkaly každodenního života Čechů, na rozdíl od občanů zemí západní Evropy, pro které se debata dotýká takových otázek jako jsou problémy evropského islámu a koexistence s muslimskými komunitami.

4. Česká debata o členství Ukrajiny

4.1. Obecné poznámky

Pokud není česká debata o perspektivách Turecka příliš rozvinutá, v případě Ukrajiny je tomu tak ještě méně. Zatímco v případě Turecka je debata (alespoň ta politická) iniciována vývojem na evropské scéně, není možno totéž tvrdit o Ukrajině. Dokud vývoj na Ukrajině nenabral radikálně odlišný směr po opakovaném druhém kole prezidentských voleb v prosinci 2004, jakákoli debata o možném členství Ukrajiny v českém diskursu téměř zcela absentovala. Přestože uvedená otázka byla věnována velká pozornost v sousedním Polsku již před „Pomerančovou revolucí“, v české debatě toto nenalezlo silnější odezvu, dokonce ani v médiích, které jsou mnohem více ovlivněná zahraničněpolitickým zpravodajstvím v západoevropských zemích. Také vzhledem k tomu, že tato otázka nevyvolává takové množství kontroverzních argumentů jako v případě Turecka, není pro česká média tak atraktivní. Z toho důvodu jediným, kdo si kladl otázku perspektivy členství Ukrajiny v EU ještě před „Pomerančovou revolucí“ bylo Ministerstvo zahraničních věcí a některé think-tanky. Protože politická debata o evropské volbě Ukrajiny je tak nevyvinutá, zůstává nejaktivnějším hráčem v této oblasti právě Ministerstvo zahraničí, díky své rozsáhlé expertíze pokrývající celou oblast bývalého SSSR/SNS.

Je třeba ovšem přiznat, že potenciálně by mohlo mít přistoupení Ukrajiny větší dopad na

Českou republiku než je tomu v případě Turecka, díky historickým, kulturním i

hospodářským svazkům, které jsou silnější než v případě Turecka. Ukrajina není vnímána jako tak odtažitá téma, v neposlední řadě díky poměrně velké a viditelné ukrajinské imigrační komunitě v České republice.

4.2. Postoj politické reprezentace

Jak již bylo zmíněno, postoje politických stran vůči perspektivě členství Ukrajiny v EU nebyly předmětem rozsáhlých vnitrostranických debat. Tudíž postoje stran v této otázce jsou prozatím většinou formovány obecným postojem k rozšíření, jak byl popsán v úvodní části této studie, nebo obecně postojem k evropské integraci a k budoucnosti EU. Ačkoli je možno identifikovat určité specifické argumenty ve vztahu k Ukrajině, celkový postoj zůstává dosti nevyjasněný.

ČSSD

Pro sociální demokracii je otázka ukrajinského přistoupení k EU motivována obecnou podporou dalšího rozšíření. Toto tvrzení ovšem musí být interpretováno v kontextu jejích obav o další prohloubení evropské integrace, jež přistoupení Ukrajiny může zpomalit nebo ztížit. Jelikož je stanovisko ČSSD v otázce rozšíření do značné míry dáno stanoviskem sesterských socialistických stran, zvláště v Německu, můžeme v tomto směru očekávat spíše vyčkávací taktiku, jelikož samotná pozice SPD se teprve formuje. Navíc můžeme pozorovat poněkud opatrný přístup SPD, zvláště s ohledem na nedávné sblížení mezi Německem a Ruskem. To navíc komplikuje existence velké koalice v Německu po volbách v září 2005 a fakt, že post ministra zahraničních věcí připadl SPD. Jedním z argumentů, který mluví ve prospěch Ukrajiny uvnitř ČSSD, je kulturní blízkost Ukrajiny. Země je navíc na seznamu zemí, na které se vztahuje program tzv. „řízené migrace“, který byl zaveden za bývalého ministra práce a sociálních věcí Vladimíra Špidly, přestože Ukrajina do něj byla zapojena v pozdější fázi³⁵. Na druhou stranu právě otázka pracovní migrace z Ukrajiny se může stát

---

³⁵ Program řízené migrace má za cíl přilákat kvalifikovanou pracovní sílu a poskytnout migrantům pracovní povolení a povolení k pobytu. Původně byl program zaveden pro čtyři země: Bulharsko, Chorvatsko, Kazachstán a Moldavsko; Ukrajina byla do programu zařazena v pozdější fázi.

citlivou pro voličskou základnu ČSSD, pokud bude vykládána jako hrozba pro český trh práce, sociální zabezpečení apod. Mnoho tedy bude záviset na tom, jak se ČSSD podaří uvedenou otázku prezentovat, což je spíše záležitostí vzdálenější budoucnosti.

KDU-ČSL

Na rozdíl od přistoupení Turecka, kde mají křesťanští demokraté rezervovaný přístup, představuje potenciální přistoupení Ukrajiny pro uvedenou stranu méně kontroverzní téma. KDU-ČSL má image proevropské síly, včetně pozitivního postoje k dalšímu rozšíření. Zřejmě tedy bude mít podobný postoj jako hlavní strany určující diskurs rozšíření, tj. ČSSD a ODS. Hodnotový argument ovšem může hrát roli i zde - strana může spojovat otázku přistoupení obou zemí (tedy Turecka a Ukrajiny) a argumentovat tím, že Ukrajina je „evropštější“ než Turecko v historickém, zeměpisném a kulturním smyslu, což může být použita jako další argument pro zpomalení nebo zabránění přistoupení Turecka. Prozatím to ovšem není možno doložit veřejnými projevy vůdčích osobností strany.

ODS

V postoji ODS vůči přistoupení Ukrajiny zřejmě převáží stejné argumenty, vztahující se k přistoupení Turecka. Tedy přijetím více zemí, splňujících podmínky členství, bude možno zabránit prohloubení integrace a zajistí se větší flexibilita celého procesu. Rovněž v případě ODS neexistuje žádný náznak spojování potenciální kandidatury obou zemí. Jinými slovy není možno tvrdit, že by ODS přikládala přistoupení jedné země prioritu, což se ovšem může změnit, jelikož pozice ODS se rovněž vyvíjí. Někteří novináři se například domnívají, že se mohou více přiblížit stanoviska ODS a KDU-ČSL, pokud tyto dvě strany sestaví budoucí vládní koalici. Prozatím jsou ovšem hlasy ODS vyjadřující se k otázkám zahraniční politiky, včetně rozšíření EU, ohledně Ukrajiny poměrně tiché, na rozdíl od silného aktivismu, zvláště v případě Jana Zahradila, v otázce vstupu Turecka.

Jednou z úvah, které mohou přispět k jasnějšímu formování stanoviska ODS vůči přistoupení Ukrajiny, je rovněž význam této země pro zahraniční politiku USA, například z hlediska geostrategických zájmů v oblasti Černého moře nebo z hlediska významu Ukrajiny jak pro Polsko, tak pro Rusko. Atlanticismus ODS hraje významnou roli při artikulaci stanovisek této strany, což platí i v případě Turecka jak již bylo zmíněno. Pokud bude americká administrativa vysílat jasné signály z hlediska vhodnosti vstupu Ukrajiny do EU (jak již tomu bylo rovněž v případě Turecka), bude to mít zřejmě vliv na vstřícnější postoj ODS v této otázce.

Prezident

Jedním z mála českých politiků, vyjadřujících se otevřeně k evropským či euroatlantickým snahám Ukrajiny v poslední době, byl prezident republiky Václav Klaus. Během oficiální návštěvy v Kyjevě v červnu 2005 prohlásil, že „Česká republika plně uznává a respektuje snahy Ukrajiny stát se součástí evropských a euroatlantických struktur v nejbližší možné době“ a vyjádřil naději, že tento proces nebude trvat příliš dlouho. Obecně vyjádřil podporu nedávnému vývoji na Ukrajině, a jeho oficiální návštěva to potvrdila³⁶. V této souvislosti se rovněž ohradil proti nařčení z euroskepticismu, ale naopak prohlásil, že je nutno začít skutečnou debatu o intenzitě evropského integračního procesu, což si uvědomí i Ukrajina a bude se touto otázkou sama zabývat.

Kromě těchto výroků se Klaus a Juščenko zabývali rovněž problematikou legislativního uznání statutu ukrajinských imigrantů v Česku. Jednalo se o jeden z prvních pokusů zabývat se touto otázkou na nejvyšší úrovni. Ministerstvo zahraničních věcí iniciativu prezidenta v tomto směru uvítalo, i když jak prohlásil mluvčí ministerstva Vít Kolář, jedná se teprve o počáteční fázi dlouhodobého procesu³⁷.

---

³⁶ Zdroj: Ukrajinská iniciativa v ČR, <http://www.ukrajinci.cz/index.php?l=cz&ids=1&idsub=2&.0.86212300%201123670842>

³⁷ Lidové noviny, 15. června 2005

4.3. Postoj Ministerstva zahraničních věcí, diplomatické služby a veřejné správy

Jak již bylo zmíněno, dokud nebudou jasně artikulována stanoviska tří hlavních politických stran v otázce Ukrajiny, zůstane Ministerstvo zahraničních věcí a diplomatická služba obeně neaktivnějším hráčem na české scéně ve vztahu k Ukrajině a její evropské volbě.

Aktivní postoj českého ministerstva zahraničí demonstruje i to, že už před událostmi v prosinci 2004, které nastartovaly silně proevropský kurs Ukrajiny, se odbor plánování a analýz MZV rozhodl posuzovat scénáře pro případ, že k tomuto proevropskému posunu na Ukrajině dojde. Na druhou stranu se zdá, že ministerstvo zahraničí příliš nepodporovalo polské návrhy pro evropskou politiku sousedství EU, předložené v lednu 2003. Rovněž vnitřní strategická debata o Ukrajině, která již proběhla v případě Turecka (a v případě zemí západního Balkánu), jejímž cílem je diskutovat danou problematiku a přijmout expertní, apolitické stanovisko, prozatím neproběhla, i když se plánuje.

Ukrajinská problematika, včetně vztahu k EU, prozatím spadá do kompetence Odboru států jižní a východní Evropy, na rozdíl od Turecka, kde je více koordinována s Odborem koordinace a institucí EU (OKIEU). To reflektuje přesvědčení, že Ukrajina prozatím není součástí programu EU a je tedy více analyzována v bilaterálním kontextu, ale zároveň i v kontextu „východní“ politiky ČR, která na rozdíl od Polska (a např. pobaltských zemí) není tak čitelná, a není ani zřejmou prioritou české diplomacie.

Podíváme-li se na oficiální dokumenty vztahující se k české zahraniční politice, např. Koncepce zahraniční politiky na léta 2003 -2006 (přijata za vlády premiéra Špidly), nalezneme sice explicitní odkazy k Ukrajině, ovšem vždy v souvislosti s Ruskou federací³⁸. To by automaticky nenaznačovalo zvláštní či privilegovaný přístup k této zemi. Na druhou stranu je třeba vzít v potaz, že dokument byl přijat právě před klíčovými změnami na Ukrajině, a protože nebyl novelizován, jeho provádění se může změnit. Naznačuje to ovšem, že MZV pořád vnímá ukrajinskou otázku jako

---

³⁸ Koncepce zahraniční politiky zmiňuje Ukrajinu ve vztahu k NATO a v bilaterálním rámci (vztahy s Ruskou federací a Ukrajinou).

neoddělitelně spjatou s ruským portfoliem.

Proto i česká diplomacie bude sledovat vývoj vztahů EU a Ruska, což zpětně ovlivní její postoj v otázce Ukrajiny. Přesto chce MZV hrát konstruktivní roli v regionální spolupráci (včetně formátu Visegrádské čtyřky) a ukázat podporu či pochopení pro Polskem prosazovaný aktivní přístup EU vůči Ukrajině. Z toho důvodu prozatím česká diplomacie osciluje mezi podporou Polska, které se vehementně snaží podporovat „evropskou volbu“ Ukrajiny a její vytržení ze sféry ruského vlivu na jedné straně, a některými starými členskými zeměmi EU, které se přílišné aktivismu EU obávají mimo jiné s ohledem na možnou negativní reakci Ruska. Dokládají to velmi vlažné výroky ministra zahraničí Cyrila Svobody: „Česká republika vítá integrační snahy Ukrajiny ve vztahu k euroatlantickým strukturám“³⁹.

Východní politika ČR se navíc v průběhu 90. let stala menší prioritou českého MZV. Česká diplomacie se přeorientovala na západní Balkán, kde bylo možno zaznamenat významnou aktivitu ČR. První prioritou je přispět k integračním snahám Chorvatska (a MZV uznává, že Chorvatsko je v současnosti nejpřípravenější kandidátskou zemí), což bude mít pozitivní dopad na integrační ambice dalších zemí regionu, především Srbska, Makedonie a Bosny a Hercegoviny. Rozvinutí koherentní politiky EU vůči zemím západního Balkánu, jenž by měla být završena integrací do EU, je tedy českou prioritou, a na rozdíl od Turecka a Ukrajiny představuje poměrně nekontroverzní téma. To ovšem ubírá na nadšení ohledně podpory Polska snažícího se obrátit pozornost EU spíše směrem na východ vůči zemím jako je Ukrajina, Moldavsko či Bělorusko. Proto se Česko více spojuje se zeměmi v regionu s podobnými zájmy, především se Slovenskem (které je velmi aktivní např. ve vztahu k Srbsku a Černé Hoře), Maďarskem, Slovinskem a Rakouskem.

Ministerstvo zahraničí ovšem uznává význam Ukrajiny pro ČR již v této rané fázi úvah o členství v EU a připisuje jí z hlediska bilaterálních vztahů větší prioritu než Turecku. Argument „pokud Turecko, proč ne Ukrajina“ je možno zaslechnout i v kuloárech Černínského paláce. Svou roli zde jistě hraje i historická a kulturní blízkost Ukrajiny, je například nutné vzpomenout skutečnost, že západní část Ukrajiny

(zakarpatská Ukrajina) byla v meziválečném období součástí Československé republiky.

Praktickým výsledkem uznání významu Ukrajiny a pozitivní kvitance vývoje po prosinci 2004 bylo vzájemné usnadnění vízového styku mezi oběma zeměmi po tom, co byla otázka nadnesena několikrát po Oranžové revoluci, např. během návštěvy předsedy ukrajinského parlamentu Lytvyna v únoru 2005⁴⁰ nebo ukrajinského ministra zahraničí Tarasjuka v květnu 2005⁴¹, kdy oba činitelé zdůraznili nutnost usnadnění vízového režimu, zvláště pro studenty a podnikatele. Přestože původně byla vízová povinnost pro české občany zrušena pouze dočasně (od 1. května do 1. září 2005, týkala se ovšem všech zemí EU a Švýcarska), od srpna 2005 byla prodloužena platnost tohoto opatření na dobu neurčitou. Česká reakce spočívala ve zrušení poplatků za česká víza pro občany Ukrajiny, jelikož ČR nemohla zrušit unilaterálně vízovou povinnost, která je regulována na úrovni EU existencí tzv. „negativního seznamu“ zemí vůči kterým musí všechny členské státy uplatňovat vízový styk. Z české strany se ovšem spíše jednalo o reaktivní gesto, a nebylo znakem aktivního přístupu vůči Ukrajině. Navíc bylo podobné opatření přijato i dalšími zeměmi v regionu, např. Slovenskem či pobaltskými zeměmi.

Promyšlený postoj české diplomacie o finalitě vztahů mezi EU a Ukrajinou ovšem prozatím chybí. Stejně jako v případě Turecka se zdá akceptovatelné řešení formou privilegovaného partnerství, n zvláště v kontextu nedávného vývoje v EU, interpretovaného jako neochota k dalšímu rozšiřování či jako únava z rozšíření. Podobná nejistota panuje ohledně nevratnosti procesu nastartovaného Oranžovou revolucí a dalšího pokroku Ukrajiny na cestě evropské volby. Vstup Ukrajiny není vnímán jako nezbytná podmínka geopolitické stability ČR, což významně kontrastuje s postojem Polska a pobaltských zemí. Nejoptimističtější zdroje Černínského paláce hovoří o možnosti uznání kandidátského statutu Ukrajiny na konci současného volebního období prezidenta Juščenka.

Ukrajina je klíčovou zemí pro Českou republiku z hlediska vnitřní bezpečnosti (včetně

---

³⁹ Výrok v souvislosti se setkáním komise NATO-Ukrajina v Litvě, 21. dubna 2005. Zdroj: iDNES.cz

⁴⁰ Interview s V. M. Lytvynem, Hospodářské noviny, 11. února 2005

⁴¹ iDNES, 10. května 2005

boje s organizovaným zločinem a obchodem s lidmi) a migrace, navzdory neexistenci společné hranice, protože Česká republika je významným cílem ukrajinské emigrace. Odhady počtu Ukrajinců pracujících a/nebo pobývajících v ČR dosahují až 200.000 lidí, což činí z České republiky jeden z hlavních cílů ukrajinské migrace v Evropě⁴², a zároveň z Ukrajinců žijících v ČR největší imigrační komunitu. Tato migrace je způsobena vysokou poptávkou po manuální, nekvalifikované práci na českém trhu, zvláště v oblasti výstavby, maloobchodu a domácích prací. Protože otázka pracovní migrace je dominantní otázkou v bilaterálních vztazích mezi oběma zeměmi, do debaty o perspektivách integrace Ukrajiny do EU se tak potenciálně zapojí další aktéři veřejné správy, zvláště Ministerstvo práce a sociálních věcí a Ministerstvo vnitra. Tento problém existuje již od konce 90. let, kdy se Česká republika stala cílem velkého počtu žadatelů o azyl ukrajinského původu, kteří využívali liberální české legislativy, umožňující jim pracovat legálně v průběhu azylového řízení. Došlo k tomu především po zavedení vízové povinnosti pro občany Ukrajiny v rámci harmonizace české legislativy s *acquis* v oblasti spravedlnosti a vnitra. Po následných legislativních změnách počet žadatelů o azyl dramatičtě poklesl, ovšem otázka ukrajinské pracovní migrace se tím nevyřešila.

Problém spočívá především v tom, že zaměstnávání ukrajinských pracovníků je živnou půdou pro korupci (jelikož získání pracovního povolení nebo jiný způsob legalizace pobytu je složitou administrativní procedurou) a organizovanou trestnou činností, známou jako „klientelismus“, kdy ukrajinští „klienti“ najímají potenciální pracovníky, vyřizují za ně formality (často prostřednictvím úplatků českým úředníkům) a zároveň vybírají poplatky za zajištění dokladů od potenciálních migrantů. Tím generují značný zisk, ale zároveň si ponechávají kontrolu nad tzv. „zarobitčany“, kteří již jsou v České republice. Kritické hlasy dokonce hovoří o jisté moderní formě otroctví.

Zdá se, že česká státní správa problém dlouhou dobu přehlížela, a pokud se jej pokoušela řešit, dělo se tak pouze prostřednictvím přijímání stále restriktivnějších opatření. Nejprve se jednalo o zavedení vízové povinnosti, zavedené v roce 2000, a

---

⁴² Pavel Máša: „Legalizace Ukrajinců Česku prospěje“. Lidové noviny, 25. června 2005. Oficiální údaje o počtu Ukrajinců s povolením k pobytu činí cca 60 000.

následně o novelizaci různých legislativních nástrojů, například zákona o azylu, zákona o pobytu cizinců, zákona o zaměstnanosti⁴³, což byla jediná odpověď na danou otázku. Například v dubnu 2003 byl uspořádán společný česko-ukrajinský kulatý stůl, zahrnující zástupce ministerstev vnitra, práce a sociálních věcí a zahraničí (spolu se zástupci dalších orgánů, např. Cizinecké a hraniční policie nebo Úřadu pro boj s organizovaným zločinem a korupcí), jehož cílem bylo začít strukturovaný dialog o otázkách legální a ilegální migrace, organizovaného zločinu, víz a azylu⁴⁴. Tyto iniciativy vznikaly primárně v důsledku neexistence migrační politiky. K jistému obratu došlo již v roce 2001, kdy byl spuštěn první pilotní program řízené migrace z iniciativy ministra Vladimíra Špidly (který je v současnosti komisařem pro sociální politiku, zaměstnanost a rovné příležitosti)⁴⁵. Cílem projektu je přilákat do ČR kvalifikovanou pracovní sílu z vybraných cílových zemí, jež jsou považovány za kulturně natolik blízké, že pro potenciální migranty nebude těžké se adaptovat na české poměry. Program byl zahájen pro tři cílové země - Bulharsko, Chorvatsko a Kazachstán, následně rozšířen o Bělorusko a Moldavsko (říjen 2004), Srbsko a Černou Horu a Kanadu (červenec 2005) a od 1. ledna 2006 rovněž o Ukrajinu. Stále ovšem zůstává otázkou, zda uvedený program může vyřešit otázku ukrajinské migrace, vzhledem k tomu, že většina Ukrajinců v ČR pracuje v manuálních profesích, na které se tato iniciativa nevztahuje. Proto do popředí vystupuje otázka legalizace statutu desítek tisíc Ukrajinců, pracujících v ČR, jak se na tom shodli Klaus a Juščenko v Kyjevě a po tom, co některá česká média zveřejnila velmi silnou kritiku současného stavu a praxe (viz dále).

4.4. Postoje veřejnosti, médií a občanské společnosti

Existují jisté výzkumy veřejného mínění, které mohou osvětlit, jak jsou evropská volba Ukrajiny, Ukrajina jako země a Ukrajinci jako národ vnímáni ze strany Čechů. Nejprve je možno odkázat rovněž na průzkum Eurobarometr 63, který zkoumá postoje veřejnosti k perspektivě členství Ukrajiny v EU. Se 46% respondentů pro a

⁴³ iDNES: "Stát ztíží Ukrajincům život". 30. září 2004, <http://www.idnes.cz>

⁴⁴ Rozhovor se Serhijem Ustyčem, velvyslancem Ukrajiny v ČR, <http://www.integrace.cz>

⁴⁵ Pro více informací o programu viz <http://www.imigracecz.org>

45% proti⁴⁶ je Česká republika ze všech nových členských zemí k perspektivě vstupu do EU nejvladnější, a její pozice spíše odpovídá postojům veřejnosti v některých starých členských zemích (například v Belgii, Dánsku nebo ve Francii) než optimismu a nadšení obyvatel dalších unijních nováčků. Tento trend dále potvrzují některé průzkumy, prováděné v nedávné době v České republice. Například na základě průzkumu Trend 2005/4⁴⁷, prováděného agenturou STEM, měli respondenti klasifikovat vztahy se 13 zeměmi⁴⁸. Z těchto 13 zemí skončila Ukrajina jako poslední, dokonce za Ruskem a Čínou. Pouhých 17% označilo vztahy s Ukrajinou za výborné, zatímco 37% jako průměrné a 46% jako špatné. Podobný trend potvrzuje další výzkum STEMU, ve kterém respondenti uváděli, které národy by si nejvíce přáli jako sousedy. Ze 16 zkoumaných národností se umístili Ukrajinci na 11. místě, přičemž 30% uvedlo, že by nemělo problém s ukrajinským sousedem, 38% označilo tuto skutečnost za nepříjemnou, 22% za těžce akceptovatelnou a 10% jako nepřijatelnou. Jediné národnosti, které se umístily ještě hůře, byli Vietnamci, Arabové, Afghánci, Čečenci a Romové.

Základní otázkou zůstává, do jaké míry je tato negativní představa Ukrajiny jakožto chudé země, zmítané vážnými sociálně-ekonomickými problémy formována ukrajinskou pracovní migrací v České republice nebo zpravodajstvím o činnosti skupin organizovaného zločinu v rámci Ukrajiny i jinde v Evropě (včetně České republiky). Tuto představu dále potvrzuje skutečnost, že Ukrajina není typickou destinací pro české turisty (což omezuje prvotní zkušenost s touto zemí) a rovněž obchodní vztahy jsou méně intenzivní než se sousedními zeměmi (včetně drobného přeshraničního obchodu).

Poněkud negativní image Ukrajiny a Ukrajinců po jistou dobu podporovala rovněž média, která ve svém zpravodajství vztahujícím se k Ukrajině pokrývala především otázky vztahující se k ukrajinské nelegální migraci, organizovanému zločinu, obchodu s lidmi a převaděčství a ve vztahu k vnitřnímu vývoji na Ukrajině

---

⁴⁶ Zdroj: Gazeta Wyborcza, <http://bi.gazeta.pl/im/6/2827/m2827366.jpg>

⁴⁷ Data pro tento průzkum byla shromážděna v období od 4. do 10. dubna 2005

⁴⁸ Z hlediska popularity/dobrych vztahů byly zkoumané země seřazeny v následujícím pořadí (od nejpozitivnějšího postoje k nejvíce negativnímu): Slovensko, Francie, Spojené království, Itálie, Polsko, Rakousko, Maďarsko, Japonsko, Německo, Spojené státy, Rusko, Čína a Ukrajina

poukazovala na politické, sociální a ekonomické problémy. To posilovalo představu Ukrajiny jako země namíle vzdálené realitě střední Evropy, která byla před branami vstupu do Evropské unie.

Zpravodajské pokrytí Ukrajiny se dramaticky změnilo na podzim r. 2004, kdy hlavní názorotvorná periodika, televize a rozhlas začaly podrobněji sledovat vývoj kolem ukrajinských prezidentských voleb. Ukrajina byla každodenně hlavním témat zahraničně-politických sekcí a úvodníků hlavních deníků. Po vítězství Viktora Juščenka tento trend pokračoval, ačkoli již Ukrajina nebyla pokrývána s takovou frekvencí, změna stylu zpravodajství přetrvala. Objevilo se mnoho dalších článků o Ukrajině jako o zemi, která učinila první kroky ke členství k EU, a samozřejmě výrazná diplomatická aktivita nového ukrajinského prezidenta nezůstala bez povšimnutí, včetně pokrytí jeho návštěv hlavních měst významných členských států EU a Bruselu.

Otázka ukrajinského přiblížování se EU ovšem zůstala pokryta na úrovni poskytování zpravodajství a česká média převážně zůstala u uveřejňování tiskových zpráv hlavních tiskových agentur, zatímco hlubší analýzy nebo úvodníky se ohledně této problematiky neobjevovaly, na rozdíl od případu Turecka.

Pozornost médií z hlediska dvoustranných vztahů se nadále zaměřovala na nejrelevantnější otázku mezi Ukrajinou a Českou republikou, tj. otázky migrace, vnitřní bezpečnosti a víz. Potřeba zjednodušení vízového režimu byla v českých médiích několikrát artikulována některými prominentními ukrajinskými činiteli (např. ministrem zahraničních věcí Tarasjukem, předsedou parlamentu Lytvynem, nebo již dříve velvyslancem Ukrajiny Ustyčem), jak již bylo zmíněno. Nejkontroverznější bod vzájemných vztahů se ovšem dotýká legalizace pobytu až stovek tisíc Ukrajinců pracujících v Česku. Tato otázka byla v poslední době podrobně analyzována v provokativním a často citovaném článku Pavla Máši v Lidových novinách⁴⁹. Máša v uvedeném článku silně kritizuje vládní praktiky, tolerující současné fungování (či spíše nefungování) systému migrace Ukrajinců, což podporuje korupci, stejně jako organizovanou trestnou činnost, jak jsme již vysvětlili dříve. Máša rovněž kritizuje

prezidenta Klause za jeho postoje vyjádřené při návštěvě Kyjeva v květnu 2005, ve kterém vyloučil možnost jakéhokoli obecného legalizačního kroku vůči Ukrajincům, pobývajícím ilegálně nebo kvazi-ilegálně v České republice (podobně jako tomu došlo v nedávné době např. ve Španělsku). To ovšem kontrastuje s ostatními zprávami, které tvrdí, že Klaus a Juščenko se naopak shodli na potřebě řešení této otázky. Podporuje to dosavadní diskurs českých médií, které popisují zacházení s Ukrajinci v Česku jako špatné, jak ze strany úřadů, tak ze strany zaměstnavatelů (v případě legálně zaměstnaných) nebo ze strany „klientů“. Přestože zástupci ukrajinské komunity v ČR, například Oleksa Livinsky, šéfredaktor časopisu Porohy⁵⁰, tvrdí, že situace se v poslední době zlepšila, uznávají, že ještě bude trvat nějakou dobu, než se Ukrajinci přizpůsobí hlavnímu proudu české společnosti. Stejně tak Dušan Drbohlav z Karlovy Univerzity, který je považován za jednoho z hlavních expertů v ČR na otázky migrace, považuje zacházení s Ukrajinci za špatné, a tvrdí, že Češi stále vidí Ukrajince jako druhořadé občany⁵¹. To podporují i zmiňované průzkumy veřejného mínění o vnímání Ukrajinců v rámci české společnosti.

Vnímání Ukrajinců v kontextu úvah o možném vstupu Ukrajiny do Evropské unie tak může mít velký vliv na postoje veřejného mínění. To je možno demonstrovat na případě Turecka ve vztahu k starým členským státům, např. Německa, Rakouska nebo Nizozemska, kdy akulturace a adaptace do domovské společnosti má významný vliv na postoje veřejného mínění. Pokud bude tato integrace úspěšná, a obecný postoj k Ukrajincům se zlepší, je pravděpodobné, že veřejné mínění se nebude silně stavět proti integraci Ukrajiny do EU. Pokud naopak převládne současný negativní trend, je možné, že vstup Ukrajiny do Unie bude vnímán jako potenciální hrozba. Jelikož v případě Česka je tato otázka úzce spojena s fenoménem migrace, za několik let můžeme i u nás slyšet podobné argumenty o pracovním dumpingu nebo hrozbě delokalizace, které jsme zaznamenali v některých starých členských zemích EU v souvislosti s rozšířením v roce 2004.

Některé organizace občanské společnosti, zastupující ukrajinskou menšinu v ČR, se

---

⁴⁹ Pavel Máša: „Legalizace Ukrajinců Česku prospěje“. Lidové noviny, 25. června 2005

⁵⁰ Tento časopis je vydáván Ukrajinskou iniciativou v ČR již 12 let

⁵¹ „Ukrajinci v Česku chtějí větší práva“. iDNES, 30. září 2004

snaží o vylepšení negativního vnímání Ukrajinců v české společnosti. Příkladem těchto organizací je Ukrajinská iniciativa nebo Fórum Ukrajinců. Přestože jejich činnost se zaměřuje především na podporu Ukrajinců žijících v Česku, např. poskytováním poradenství v oblasti legalizace pobytu, adaptace na české podmínky a podporu ukrajinské identity, v poslední době zaujímají aktivnější roli vůči médiím a poukazují častěji na problémy, kterým musí čelit ti Ukrajinci, kteří se chtějí přijít do Česka za prací. Organizují rovněž různé kulturní a vzdělávací akce, které mají představit většinou neznámou ukrajinskou kulturu české veřejnosti.

Ukrajina je stále více středem pozornosti některých dalších neziskových organizací a think-tanků. Například Asociace pro mezinárodní otázky (AMO) zahájila východoevropský projekt, který se mj. zaměřuje na podporu debaty s novými sousedy EU. V současnosti se ovšem zdá, že program je zaměřen spíše na Bělorusko. Asociace rovněž publikovala zprávu o visegrádské spolupráci v oblasti boje s nelegální migrací (prosinec 2004)⁵². Studie obsahuje některé výslovné odkazy na otázky Ukrajiny, stejně jako specifická doporučení, např. učinit Ukrajinu jednou z prioritních zemí z hlediska směřování rozvojové pomoci, nebo vysílání zástupců českých úřadů práce na Ukrajinu, vzhledem k tomu, že se jedná o jednu z nejdůležitějších zemí z hlediska původu migrantů přítomných v ČR. Další think-tanky (např. Centrum strategických studií nebo Europeum) publikovaly rovněž studie nebo pořádaly expertní setkání o otázkách perspektiv vstupu Ukrajiny do EU. Nelze ovšem předpokládat, že by tyto organizace prosazovaly nebo naopak blokovaly přistoupení Ukrajiny, spíše se snaží rozvinout debatu na toto téma.

Je rovněž možno očekávat větší aktivismus neziskových organizací, věnujících se otázkám migrace, a dalších, převážně výzkumných institucí, zaměřujících se na tyto otázky, např. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí (který je součástí Ministerstva práce a sociálních věcí) nebo Multikulturní centrum v Praze (které provozuje portál Migrace Online (www.migraceonline.cz)). Prozatím neartikulovaly svá stanoviska ohledně možných dopadů vstupu Ukrajiny do EU – zabývají se převážně otázkami dopadu ukrajinské migrace na Českou republiku. Jasnější artikulaci jejich stanovisek je možno očekávat až v okamžiku, kdy by perspektiva ukrajinského členství dostala

jasnější kontury, v souvislosti s analýzou pravděpodobného dopadu vstupu do EU na český pracovní trh a českou společnost obecně.

5. Závěry

Český diskurs o dalším rozšíření EU je prozatím stimulován ze strany politické reprezentace. Přestože se zdá, že mezi hlavními politickými stranami existuje konsensus ohledně potřeby a přínosů dalšího rozšíření, je tento konsensus velmi křehký. Je výrazem oscilace mezi idealismem a pragmatismem české zahraniční politiky. Zatímco idealistické argumenty jsou stále silně zakořeněné (v tom smyslu, že nemáme právo bránit ostatním na vstup do klubu, pokud respektují jeho pravidla), je zřejmé, že potenciální kandidáti se mohou stát novým členským zemím v mnoha směrech konkurencí, což může znamenat obtížnější obhájení dalšího rozšíření před českými voliči.

Rozšíření je také součástí širší debaty o budoucnosti EU, včetně její politické finality, stejně jako o budoucnosti hlavních unijních politik. V této otázce je politická reprezentace prozatím silně polarizovaná (od euro-federalistů až po silné euroskeptiky), a pozice politických stran ještě nejsou jasně vydefinovány. V této fázi je tedy poměrně těžké předvídat, jaký bude postoj českých politiků v okamžiku, kdy se dostane jakékoli rozšíření na pořad dne (snad s výjimkou Chorvatska). Dynamika rozšíření je neoddělitelná od dynamiky vnitřního vývoje v EU. Česká politická reprezentace si to začíná velmi dobře uvědomovat již v této fázi.

To může částečně vysvětlit, proč česká diplomacie nejvíce podporuje rozšíření EU o země západního Balkánu. Kromě specifických faktorů, vztahujícím se k Česku (historické, kulturní i hospodářské vazby, idealismus vztahující se k představě dluhu EU v oblastech jako Bosna nebo Kosova), převládá názor, že státy západního Balkánu jsou nejvíce vhodné pro členství v EU (zvláště Chorvatsko). Jelikož se ve většině případů jedná o malé země, není Česko příliš znepokojeno možným vychýlením rovnováhy moci v EU, které by mohlo nastat v případě vstupu Turecka či

---

⁵² <http://www.amo.cz/publikacefiles/AMO%20-%20Migration%20ENG.doc>

Ukrajiny. Z hlediska vnitřní dynamiky v EU se očekává, že pro přijetí zemí západního Balkánu možná nebude třeba tak dalekosáhlých změn, včetně změn institucionálních.

Politická debata o Turecku je poháněna především vývojem na evropské scéně, s ohledem na nízkou prioritu této země pro českou zahraniční politiku. Česká politická reprezentace často přejímá rétoriku, přítomnou ve starých členských zemích evropské patnáctky (kde je tato debata daleko rozvinutější a strukturovanější), zvláště v případě „sesterských“ stran, a sama nepřináší žádné inovativní argumenty. Podobně jako v západní Evropě zaznamenáváme v Česku odmítavý postoj či minimálně rezervovanost konfesně založené strany (KDU-ČSL), přestože její pozice je umírněnější díky přítomnosti ve vládě. Dvě hlavní strany politického spektra – ČSSD a ODS – se vyslovují pro členství, ale ze zjevně rozdílných až protichůdných důvodů – zjednodušeně řečeno ČSSD se domnívá, že vstup Turecka Evropu posílí a ODS naopak, že ji oslabí. To činí konsenzus o vstupu Turecka z dlouhodobého hlediska obzvláště křehkým.

Pokud jde o Ukrajinu, otázka vstupu do EU téměř nebyla nastoleno. Ukrajina rovněž není mezi hlavními prioritními zeměmi české zahraniční politiky, což souvisí se zmenšeným významem „východní politiky“ v porovnání s počátkem devadesátých let. Žádná z politických stran nemá k této otázce jasné stanovisko nebo silný postoj, a pokud ano, tak pouze v souvislosti s obecným postojem k rozšíření EU. Na rozdíl od Turecka je tedy tato otázka daleko méně zpolitizovaná a poskytuje – alespoň prozatím – větší prostor pro aktivismus Ministerstva zahraničních věcí a veřejné správy jako takové.

V případě debaty o členství Turecka a Ukrajiny je možno identifikovat určitá rozdílná témata, jejichž přítomnost bude v průběhu doby pravděpodobně více zdůrazňována. Významným prvkem v debatě o členství Ukrajiny bude otázka migrace, která v případě Turecka nehraje žádnou významnou roli. Naopak přistoupení Ukrajiny nevyvolává otázky civilizačně – hodnotového rázu, které souvisí se skutečností, že Turecko je muslimskou zemí s negativní představou o stavu ochrany lidských práv.

České veřejné mínění je velmi vlažné v otázce perspektivy přistoupení obou zemí k EU – zatímco v otázce Turecka převažují negativní postoje, v otázce Ukrajiny je veřejné mínění téměř rovnoměrně rozděleno mezi zastánce a odpůrce. Vliv veřejného mínění na postoje politické reprezentace není možno přeceňovat, jelikož otázky zahraniční politiky hrají v postojích voličské základny jen marginální roli. Tento vliv může být zřejmě významnější v případě Ukrajiny, jelikož přistoupení této země může mít významnější přímý dopad na českou společnost než v případě Turecka.

Debata o členství Turecka je více rozvinutá než v případě Ukrajiny, a v důsledku toho je jednodušší identifikovat zastánce a odpůrce tohoto kroku. To může být vysvětleno několika faktory: Turecko je diskutovanějším tématem na úrovni EU, rovněž v západní Evropě je Turecko daleko více středem zájmu (což je významné i z hlediska zájmu českých médií) , což je dáno i tím, že turecká otázka je více kontroverzní a proto přitahuje větší mediální zájem.

Protože vstup Turecka či Ukrajiny je stále vnímán jako velmi vzdálené téma, je pravděpodobné, že postoje politické scény, veřejného mínění stejně jako směřování veřejné debaty se budou dynamicky vyvíjet v závislosti na mnoha proměnných. Mnoho bude záležet jak na vnitřním vývoji v obou zemích, tak na vnitřním vývoji v EU a vlastním vnímání České republiky jakožto člena EU. Stejně tak budou celkové směřování debaty ovlivňovat specifické faktory vztahující se ke každé z diskutovaných zemí. V případě Turecka se jedná o otázku kompatibility islámu se západními civilizačními hodnotami, což do značné míry ovlivňují zkušenosti členských zemí EU s výraznou muslimskou komunitou, stejně jako o otázku lidských práv. V případě Ukrajiny bude takovým faktorem úspěch (či neúspěch) integrace ukrajinské migrační komunity do české společnosti a celkové řízení české migrační politiky, které může vést buď k přetrvávajícímu negativnímu vnímání Ukrajiny nebo k jejímu výraznému zlepšení.

